

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas
Informatikos ir statistikos katedra

RITA SUBAČIŪTĖ
INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS TEISĖ

TEMA

INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS IŠIMČIŲ REIKŠMĖ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinis vadovas :

Doc. dr. Mindaugas Kiškis

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTYS.....	7
1.1 AUTORIŲ TEISIŲ IR JŲ IŠIMČIŲ SAMPRATA.....	7
1.2 AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ TIKSLAS.....	10
1.3 BENDROSIOS IR SPECIALIOSIOS AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTYS.....	12
1.4 AUTORIŲ TEISĖS IR JŲ IŠIMTYS ŽMOGAUS TEISIŲ KONTEKSTE.....	17
2. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ ĮTVIRTINIMO KLASIFIKACIJOS.....	22
2.1 ATVIROS IR UŽDAROS AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ SISTEMOS.....	24
2.2 FAIR USE IŠIMTIS.....	26
2.3 SPECIALUS AUSTRALIJOS AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ MODELIS.....	29
3. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ TAIKYMO SĄLYGOS.....	31
4. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTYS IR JŲ REIKŠMĖ EL. ERDVĖJE.....	34
4.1 ATGAMINIMAS ASMENINIAIS TIKSLAIS IR P2P TINKLAI.....	41
4.2 TECHNOLOGINĖS IR SUTARTINĖS PLĖTROS REIKŠMĖ AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTIMS.....	49
IŠVADOS.....	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	55
SANTRAUKA.....	58
SUMMARY.....	59

IVADAS

Temos aktualumas

Šiandieninė skaitmeninė erdvė (kompiuterių tinklai, internetas ir kt.) sudaro puikias galimybes vartotojui gauti vertingą informaciją bei reikalingas žinias darbui ir kūrybai, tačiau labai dažnai elektroninėje erdvėje prieinama vertinga informacija jau yra kažkieno kito nuosavybė ir yra saugoma intelektinės nuosavybės teisių.

Intelektinė nuosavybė yra išimtinių subjektinių teisių į asmens intelektinės ar kūrybinės veiklos rezultatus, išreikštus objektyvia forma ir vertingus savo turiniu arba forma, visuma.

Intelektinės nuosavybės teisių pagrindu teisių turėtojas gali nuspręsti, kaip geriausiai panaudoti kūrybinės veiklos rezultatą, ginti jį nuo trečiųjų asmenų veiksmų, kontroliuoti kūrinio panaudojimą ir už tai gauti atlyginimą. Tokiu būdu teisių į objektą turėtojui tenkančios teisės yra vertinamos kaip paskata kūrybai ir naujoms inovacijoms. Aukščiau išvardintos teisės yra turtinio pobūdžio teisės- turtinės teisės, tačiau intelektinės veiklos rezultatų kūrėjai dažnai disponuoja ir neturtinėmis teisėmis, kurios betarpiškai susietos su autoriaus asmenybe ir negali būti atskirtos nuo kūrėjo asmens.

Taigi, intelektinė nuosavybė apima teises, susijusias su tiek su literatūros, meno, mokslo kūriniais, fonogramų įrašais, radijo ir televizijos transliacijomis, tiek su išradimais, pramoniniu dizainu, prekių ir paslaugų ženklais, firmų vardais (juridinių asmenų pavadinimais) bei kt., todėl galima teigti, jog intelektinė nuosavybė skyla į dvi dideles sritis- pramoninę nuosavybę bei autorių teises ir gretutines teises. Nors tam tikrais atvejais, sritys „persidengia“, t.y. autorių teisėmis gali būti saugomi ir pramoninės nuosavybės objektai, vienas svarbiausių aspektų, skiriančių autorių teisių sritį nuo pramoninės nuosavybės, yra teisinė objektų registracija¹.

Šis mokslinis tiriamasis darbas nagrinėja intelektinės nuosavybės siaurąją prasme- autorių teisių išimtis, jų taikymo sąlygas ir reikšmę elektroninėje erdvėje.

Skaitmeninių technologijų pagalba autorių teisių savininkai susikūrė naujus potencialius pajamų šaltinius, pvz. internete autorių teisių saugomas objektas gali būti parduotas, platinamas ar naudojamas licencijos pagrindu. Tai būdai, kurie tapo itin populiarūs šiame nuolat

¹ Autorių teisių ir gretutinių teisių objektams būdingi ilgesni apsaugos terminai, jie nėra registruojami, objektams taikomi bendro pobūdžio reikalavimai. Pramoninės nuosavybės objektai saugomi trumpiau, jų registracija yra kaip sąlyga teisei apsaugai ir jie gali būti pritaikomi pramonėje. Vis dėlto pramoninės nuosavybės srityje galimos išimtys dėl objektų registracijos ir jų apsaugos, pvz. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 2.39 straipsnyje numatyta, jog juridinio asmens pavadinimas, kuris yra vienas iš pramoninės nuosavybės objektų, atskirai neregistruojamas ir yra saugomas nuo tos dienos, kai juridinių asmenų registruoti yra pateikiamas prašymas įregistruoti juridinį asmenį. Tačiau 1886 m. Paryžiaus Konvencijos dėl pramoninės saugojimo, kurią Lietuvos Respublika ratifikavo 1996 m. gegužės 28 d., 8 straipsnis numato, jog firmos vardas yra saugomas ir be registracijos.

progresuojančių šiuolaikinių technologijų amžiuje. Tačiau skaitmeninė aplinka ne tik suteikė naujas galimybes, tačiau jos pagrindu gimė ir nauji iššūkiai- kūriniai skaitmenine forma pigiai ir be didesnių problemų gali būti atgaminami ir itin greitai paplatinti visame pasaulyje interneto pagalba. Skaitmeninės technologijos lemia didėjančius nesutarimus tarp autorių teisių turėtojų, kuriems ekonomiškai naudinga didesnė prieigos prie kūrinių ir jų platinimo kontrolė, bei autorių teisių objektų naudotojų, kurie reikalauja teisės be papildomų barjerų atgaminti teisėtai įsigytų kūrinių kopijas asmeniniais tikslais, jas konvertuoti į kitą formatą, klausytis iš „Apple iTunes Music Store“ elektroninės parduotuvės įsigytos muzikos nešiojama Mp3 grotuvu, kuris nebūtų vien tik Apple kompanijos sukurtas „iPod“, teisės cituoti kūrinius, kritikuoti kitų asmenų kūrinius ar atgaminti kūrinius informacijos tikslais savo internetiniuose dienoraščiuose, laikraščiuose, žurnaluose, netrukdomai naudoti kūrinius nekomerciniais nuotolinio mokymo, asmeninių studijų, tyrimų tikslais.

Tam tikrais atvejais naudotojams turi būti sudarytos galimybės pasinaudoti sukurtais intelektualinės veiklos rezultatais, kad būtų išlaikomas visuomenės interesų ir individualių kūrėjų interesų balansas. Šią pusiausvyrą užtikrina autorių teisių išimtys, kurių pagrindu ypatingais atvejais tam tikri naudotojų veiksmai nėra laikomi autorių teisių pažeidimais. Autorių teisių išimtimis turi būti įmanoma pasinaudoti ir elektroninėje erdvėje, nes ši socialiai reikšminga ir globali aplinka tapo nebeatsiejama nuo informacinės visuomenės, kurios esminės vertybės yra informacija ir žinios, o jos nariams turi būti sudarytos galimybės išnaudoti esamus resursus tolimesniam įvairių sričių progresui. Tačiau dėl elektroninės erdvės suteiktų naujų galimybių panaudoti kūrinius, norima šiuos panaudojimo būdus griežtai riboti ir kontroliuoti. Todėl vis daugiau pasigirsta nuomonių teigiančių, jog intelektualinė nuosavybė yra pernelyg griežtai saugoma ir to pasekmės neigiamai veikia tiek tą pačią ekonomiką, tiek bendrą visuomenės gerbūvį.

Taigi, turime keistą paradoksą: intelektualinės nuosavybės teisės, kurių pirminis tikslas buvo stimuliuoti intelektualinį veiklumą, skatinti kūrybiškumą, inovacijas ir įvairiapusį visuomenės progresą, šiuo metu yra tapusios svarbiomis ekonominėmis teisėmis, kuriomis siekiama materialinių tikslų bei investicijų grąžos. Tačiau autorių teisių išimčių, taikomų tiek tradicinėje, tiek elektroninėje erdvėje, ir grindžiamų vienais svarbiausiais teisės principais- neleistinumo piktnaudžiauti teise ir proporcingumo principais, taip pat žmogaus teisėmis, pagrindu turi būti siekiama atkurti itin svarbų skirtingų informacinės visuomenės individų interesų balansą.

Tyrimo tikslas

Pagrindinis tyrimo tikslas yra atskleisti intelektualinės nuosavybės teisės siaurąją prasme- autorių teisių reikšmę elektroninėje erdvėje.

Tyrimo uždaviniai

Šio darbo uždaviniai yra:

1. Atskleisti autorių teisių išimčių sampratą ir nustatyti autorių teisių išimčių tikslą.
2. Atskleisti autorių teisių ir jų išimčių reikšmę žmogaus teisių srityje.
3. Nurodyti autorių teisių išimčių klasifikacijas.
4. Nurodyti autorių teisių išimčių taikymo sąlygas.
5. Nustatyti galimus autorių teisių išimčių taikymo el. erdvėje atvejus ir jų reikšmę.

Tyrimo objektas

Tyrimo objektas yra visuomeniniai santykiai, atsirandantys įgyvendinant autorių teisių išimtis. Pažymėtina, kad nors šiame darbe iš esmės analizuojami Lietuvos įstatymuose numatyti autorių teisių išimčių atvejai bei sąlygos, tyrimas atliekamas lyginant Lietuvoje egzistuojantį teisinį reguliavimą su tarptautinių bei kitų valstybių teisės šaltinių nuostatomis.

Tyrimo šaltiniai

Atliekant tyrimą naudotasi trimis šaltinių grupėmis. Tai – tarptautinės teisės, Europos Sąjungos teisės ir Lietuvos bei užsienio valstybių teisės aktai; autorių teisės doktrina, teismų praktika.

Pagrindinis tyrimo šaltinis – tarptautiniai, Europos Sąjungos ir nacionaliniai teisės aktai. Darbe atlikta specializuotų su autorių teisėmis susijusių konvencijų (1886 m. Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos², 1996 m. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties³, 1994 m. Pasaulio prekybos organizacijos Susitarimo dėl su prekyba susijusių intelektinės nuosavybės teisių aspektų⁴) įvairių nuostatų apžvalga, kurios pagrindu nustatytos autorių teisių išimtys, jų taikymo sąlygos ir reikšmė. Darbe remtasi ir Europos Sąjungos mastu vienu svarbiausių teisės aktų, apibrėžiančių autorių teisių ir jų išimčių taikymą šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje- tai Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje aspektų derinimo. Siekiant išsamiai atskleisti autorių teisių išimčių atvejus bei sąlygas remtasi vienodai

² Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-988. Konvencija ratifikuota Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos ratifikavimo // Valstybės žinios. 1996. Nr. 55-1291.

³ Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis // Valstybės žinios. 2001. Nr. 32-1060. Ratifikuota 2001 m. kovo 13 d. Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties ratifikavimo // Valstybės žinios. 2001. Nr. 32-1056.

⁴ Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Marakešo sutarties „Dėl Pasaulio Prekybos Organizacijos įsteigimo“ protokolas // Valstybės žinios. 2001. Nr. 46-1620. Ratifikuota 2001 m. balandžio 24d. įstatymu // Valstybės žinios. 2001. Nr. 46-1619.

reikšmingais Lietuvos teisės aktais –Lietuvos Respublikos autorių ir gretutinių teisių įstatymu⁵ (toliau-ATGTĮ) ir Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu. Darbe taip pat naudotasi ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, kitais įstatymais bei poįstatyminiais aktais.

Taip pat naudotasi itin svarbiu šaltiniu, apžvelgiančiu autorių teises ir jų išimtis šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje, t.y. Pasaulinės Intelektinės Nuosavybės Organizacijos (PINO) Nuolatinio autorių teisių ir gretutinių teisių komiteto rekomendacijomis

Antrąją tyrimui naudotą šaltinių grupę sudaro specializuoti autorių teisės tyrimai. Tai H. Schack, B. Hugenholtz, Paul L.C. Torremans, R. Burell ir A.Coleman, S. Dusollier ir kt. kompleksinės autorių teisių ir jų išimčių studijos. Iš Lietuvos mokslinių autorių teisės tyrimų paminėtini A. Vileitos „Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras“ bei J. Usonienės daktaro disertacija „Autorių teisės civilinėje apyvartoje“.

Trečioji šaltinių grupė – teismų sprendimai. Darbe naudotasi JAV, ES valstybių narių, taip pat Lietuvos teismų praktika.

Tyrimo metodai

Tyrimė taikyti pagrindiniai teisinės analizės metodai: lyginamasis, lingvistinis, teleologinis, loginis, istorinis. Naudojant lyginamąjį metodą, darbe lyginami Lietuvos ir tarptautiniuose teisės aktuose autorių teisių išimčių atvejai ir sąlygos. Aiškinant nagrinėjamų teisės normų turinį, vienokio ar kitokio teisinio reguliavimo atsiradimo priežastis, tikslus taikyti lingvistinis, teleologinis bei loginis metodai. Naudojant istorinį metodą atskleistos autorių teisių išimčių nustatymų kitimo tendencijos.

Darbo apimtis ir struktūra

Darbą sudaro įvadas ir keturios dalys– „Autorių teisių išimtis“, „Autorių teisių išimčių klasifikacijos“, „Autorių teisių išimčių taikymo sąlygos“, „Autorių teisių išimtis ir jų reikšmė el. erdvėje“, taip pat išvados ir pasiūlymai.

Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas, viso mokslinio darbo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

⁵ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 28-1125.

1. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTYS

1.1 AUTORIŲ TEISIŲ IR JŲ IŠIMČIŲ SAMPRATA

Kūrybos procese sukuriamos specifinės vertybės, kurioms yra būtinas specialus teisinis reguliavimas, todėl nuo to momento, kai literatūros, mokslo ar meno kūrinys, būdamas originaliu asmens kūrybinės veiklos rezultatu, įgauna objektyvią išraišką, kūrėjui atitenka autorių teisių kompleksas, t.y. autoriaus asmeninės neturtinės teisės ir autoriaus turtinės teisės.

Autorių turtinės teisės yra išimtinės teisės, atsirandančios iš intelektualinės veiklos rezultatų, kurios leidžia autoriui kontroliuoti kūrinių panaudojimą bei gauti autorinį atlyginimą už kiekvieną kūrinio panaudojimo būdą.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau- CK) 1.112 str. autorių turtinės teisės yra civilinių teisių objektai, todėl autorių turtinės teisės gali būti civilinių sandorių dalyku, nes išimtinės autoriaus turtinės teisės savaimė turi realią vertę.

Civilinės teisės normomis yra saugomos ir autoriaus asmeninės neturtinės teisės (CK 1.114- 1.115), kurios, nors ir nepasižymi ekonominiu turiniu bei neatskiriama susijusios su pačiu autoriaus asmeniu, tačiau yra itin svarbios ir reikšmingos, įgyvendinant turtines autoriaus teises. Civilinis kodeksas numato, jog asmeninės neturtinės teisės gali būti paveldimos ir perduotos tik įstatymų numatytais atvejais⁷ (CK 1.114 str. 2 d.). Autoriaus asmeninės teisės veikia kaip minimalios autoriui liekančios teisės, kurių įgyvendinimas neturi trukdyti teisėtai realizuoti autoriaus turtines teises. Tačiau asmeninių neturtinių teisių pagrindu autorius gali drausti tokį kūrinio naudojimą, kuris pažeidžia jo, kaip kūrinio kūrėjo, teisę į autorystę, teisę į autoriaus vardą, paneigia ar iškraipo autoriaus kūrybinį indėlį, kuris gali būti vertinamas kaip asmens žmogiškojo orumo ir kūrybiškumo išraiška⁸.

Taigi, autorių teises bendrai galima būtų apibūdinti kaip vieną iš intelektualinės nuosavybės teisės rūšių, suteikiančias kūrinio autoriui išimtinę, absoliutinę teisę, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis, naudotis ir disponuoti kūriniumi bei teisėmis į jį pačiu absoliučiausiu būdu⁹.

⁶ <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/98/1/01grigas.html>

⁷ Lietuvoje autorių asmeninės neturtinės teisės nepaveldimos, tačiau po autoriaus mirties turi būti saugomos arba autoriaus paskirto asmens, arba įstatyminių paveldėtojų (ATGTĮ 49 str. 2 d., 71 str. 2 d. 7p.). Prancūzijoje dalis asmeninių neturtinių teisių (autorystės teisė, teisė į kūrinio neliečiamybę) gali būti paveldėtos.

⁸ Torremans L.C. Paul. Copyright and Human rights. Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. The Hague: Kluwer Law International, 2004, P. 17

⁹ Usonienė J. Autorių teisės civilinėje apyvartoje: daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 36.

Autorių teisės suprantamos įvairiai, t.y. jų suteikimas autoriams suprantamas kaip tam tikras atlygis, atitenkantis kūrėjams už jų materialias ir nematerialias investicijas, kuriant kūrinis, skatinančius įvairiapusį visuomenės progresą¹⁰, taip pat kaip paskata tolimesnei autorių kūrybai¹¹. Teorijoje autorių teisės grindžiamos keturiais siekiamais tikslais¹².

Pirma, autorių teisės veikia kaip priemonė, apsauganti rinką nuo galimo jos disfunkcionavimo¹³. Šiandien autorių teisių objektai gali būti atgaminami ir platinami beveik nemokamai, todėl jei jų atžvilgiu netaikytume autorių teisių apsaugos, kiekvienas kūrinys taptų visuotiniu gėriu (angl. public good). Tai nulemtų neefektingą resursų paskirstymą. Taip pat, jei nesuteiktume autorių teisėms išimtinumo pobūdžio¹⁴, nebeliktų stimulo kurti kūrinis¹⁵, todėl kūrinys yra kuriamas, jei būsimos pajamos iš kūrinio panaudojimo padengia saviraiškos bei kopijų padarymo, platinimo išlaidas¹⁶. Antra, autorių teisės atlieka idėjų sklaidos funkciją, kitaip sakant, autorių teisės yra „laisvos saviraiškos variklis“¹⁷. Trečia, autorių teisių „kultūrinis“ argumentas yra tas, jog šiuo atveju autorių teisėmis yra saugomas ir kartu didinamas kultūrinis tautos ar valstybės paveldas. Apsaugoti autorius ir jų kūrinis nacionalinio paveldo apsaugos funkcija plačiąja prasme. Suteikiant išimtinės teises, kūrėjai vėlgi yra skatinami kurti ir taip įnešti savo indėlį į bendrąjį paveldą. Ketvirta, autorių teisės gali veikti kaip pramonės politikos instrumentas, kuriuo skatinamas dar spartesnis informacinės industrijos augimas. Nors dažnai teigiama, jog šis argumentas atspindi tik teisių turėtojų interesus, iš tiesų yra grindžiamas visų informacinės industrijos „žaidėjų“ - kūrėjų, platintojų, pardavėjų, tarpininkų bei vartotojų - interesais¹⁸.

Autorių teisių išimčių reguliavimo klausimus nagrinėjantys autoriai įvardija autorių teises kaip tam tikrą „monopolį, kurį autoriui už jo sukurtus kūrinis suteikia visuomenė, kuri įsipareigoja saugoti kūrybinės veiklos rezultatus. Tačiau principo *quid pro quo* (liet. vienas mainais už kitą) ir interesų derinimo pagrindu, visuomenė siekia autoriaus išimtinių teisių

¹⁰ Torremans L.C. Paul. Copyright and Human rights. Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. The Hague: Kluwer Law International, 2004. P. 2,

¹¹ Kūrėjai matydami, jog intelektinės veiklos rezultatai yra visuotinai vertinami, gerbiami ir saugomi, yra suinteresuoti ir toliau save kūrybiškai realizuoti.

¹² Hugenholtz P.Bernt. Caching and Copyright: The Right of Temporary Copying. E.I.P.R 2000, 22(10), 482-493. P. 483.

¹³ Ibid.

¹⁴ Išimtinis autorių teisių pobūdis reiškia tai, kad tik autorius arba kiti asmenys autoriaus pavedimu ar jo teisių perėmėjai turi teisę leisti arba uždrausti panaudoti kūrinį bet kokia forma arba būdu.

¹⁵ Hugenholtz P.Bernt. Caching and Copyright: The Right of Temporary Copying. E.I.P.R 2000, 22(10), 482-493. P. 483.

¹⁶ Burrell R., Coleman A. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge: University Press, 2005. P. 170;

¹⁷ Hugenholtz P.Bernt. Caching and Copyright: The Right of Temporary Copying. E.I.P.R 2000, 22(10), 482-493. P. 483.

¹⁸ Ibid. P. 484.

apribojimų, kurie leistų asmenims tam tikrais atvejais pasinaudoti kūriniais neatlygintinai¹⁹ ar sumokant atitinkamą atlyginimą kaip kompensaciją, neturint autoriaus ar autorių teisių turėtojo leidimo.

Todėl, kad ir kokios svarbios būtų išimtinės autorių teisės, progresuojant naujausioms technologijoms ir to rezultate- didėjant kūrinų panaudojimo būdų skaičiui, keičiasi pats autorių teisių išimtinis pobūdis, o tai sąlygoja, kad įstatymo nustatytais atvejais autoriaus teisė netenka išimtinio pobūdžio ir virsta teise į atlyginimą, t. y. tretysis asmuo gali pasinaudoti kūriniais neturėdamas autoriaus susitikimo sumokėdamas jam atlyginimą ar netgi nemokėdamas jo, t. y. neatlygintinai.

Taigi, vis dėlto autorių teisių objektas ir visuomenės interesas nulemia tai, kad autorių teisių išimtinis pobūdis tam tikrais atvejais apribojamas, t. y. kūrinys gali būti panaudojamas be autoriaus sutikimo. Tai garantuoja proporcingumo principo, kuris reiškia, kad išlaikoma derama pusiausvyra tarp autorių teisių turėtojų ir kūrinų naudotojų interesų informacinėje visuomenėje, užtikrinimą autorių teisėje. Taigi įstatymo leidėjas, nustatydamas autorių teisių turinį bei apimtį, numato šių teisių išimčių atvejus bei sąlygas, kurie galimi tik autorių turtinių teisių atžvilgiu. Todėl nors tretieji asmenys ir turi pasyvią pareigą nepažeisti autoriaus teisių, tam tikrais atvejais kūrinio panaudojimas, neturint autoriaus sutikimo, nebus vertinamas kaip autoriaus teisių pažeidimas.

Tokiu būdu atsiranda vadinamosios išimtys²⁰ iš autorių teisės išimtinumo, kurios taikomos tik tuomet, kai jas nustato šiuolaikinių demokratinių valstybių įstatymai, bendrąja prasme autorių teises laikant absoliutinėmis²¹. Autorių teisių išimtimis siekiama pusiausvyros tiek tarp viešojo ir privataus, tiek tarp privačių interesų, t. y. siekiama tam tikro interesų „aukso vidurio“²².

Taigi, išimtys iš autorių teisių apsaugos reiškia, jog tam tikrais ypatingais atvejais galima panaudoti kūrinis be autoriaus arba jo tinkamai įgalioto asmens ar teisių perėmėjo leidimo (t. y. nesudarius autorinės sutarties), nemokant autorinio atlyginimo arba mokant atlyginimą, kuris įstatymų nustatytas tik kaip kompensacija už autorių turtinių teisių apribojimą.

¹⁹ Lepage Anne. Overview of Exceptions and Limitations to Copyright in the Digital Environment. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001396/139696E.pdf>, P. 3

²⁰ Šiame darbe sąvokos „autorių teisių išimtys“ ir „autorių teisių apribojimai“ yra vertinamos kaip lygiavertės ir vieno turinio.

²¹ Usonienė J. Autorių teisės civilinėje apyvartoje: daktaro disertacija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 36.

²² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justicija, 2001. P. 67.

1.2 AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ TIKSLAS

Teisinėje literatūroje autorių turtinių teisių ribojimai aiškinami, nurodant jų tikslą. Apribojimais siekiama suderinti autorių ar jų teisių perėmėjų ir visuomenės interesus. Taigi, esminis tikslas, kurio siekiama apribojant autorių teisių monopolį, yra interesų balansas. Tačiau siekti šio balanso itin sudėtinga. Vienoje šio interesų „kovos“ barikadų pusėje yra autorius, sukūręs originalų kūrinį, kaip tam tikrą indėlį į visuomenės kultūrinį progresą, už tai besitikintis tam tikro atlyginimo už įdėtas pastangas, darbą, investicijas. Kitoje pusėje- plačioji visuomenė ir jos poreikiai. Teisinėje literatūroje galima sutikti nuomonių, jog autorius tam, kad sukurtų kūrinį, turėjo pasitelkti sukauptus kultūrinius visuomenės resursus, todėl visuomenė turi teisę į tam tikrus autoriaus kūrybos vaisius, o autorių teisių išimtys veikia kaip priminimas autoriui, jog šios teisės yra suteiktos visuomenės, kuri siekia gauti iš to kultūrinės ir mokslinės naudos²³. Galima sutikti nuomonių, jog jei tam tikrais atvejais nebūtų galima pasinaudoti sukurtais kūriniais, iš principo, nebūtų įmanomas ir pats visuomenės progresas.

Dėl tokio autorių teisių išimčių, kaip interesų balanso, traktavimo verta paminėti Prancūziją, kurios autorių teisių reguliavimo sistema pagrįsta pagarba menininko kūrybiniam darbui ir yra koncentruota į patį autorių, į jo asmenybę. Prancūzijos Parlamentas nesutiko su požiūriu, jog intelektinės veiklos kūrinys yra saugomas todėl, kad visuomenė autoriui suteikia išimtinę teisę į kūrinį, tik remiantis kompensacijos galimybe, ir tik tam, jog stimuliuotų literatūrinį ir meninį aktyvumą. Parlamentas pripažino, jog yra priešingai- prancūziška autorių teisių tradicija yra įkvėpta individualizmo, ir nors Prancūzija pripažįsta autorių teisių išimtis, oficialiai nėra teigiama, jog autorių teisės yra suteiktos principo *quid pro quo* ar visuomenės malonės pagrindu²⁴.

Autorių ir visuomenės interesų paieška- tai ilgas ir sudėtingas procesas, kuris tarptautiniu mastu prasidėjo XIX a. pabaigoje derybomis dėl Berno Konvencijos, skirtos literatūros ir meno kūrinių apsaugai²⁵, kuri kaip seniausia tarptautinė sutartis, reglamentuojanti autorių teisių apsaugą, taip pat numatė autorių teisių apribojimus, todėl galima teigti, jog autorių teisių išimtys gyvuoja tiek pat, kiek ir pačios autorių teisės²⁶.

Trijų Berno konvencijos paruošiamųjų diplomatinių konferencijų prezidentas šveicaras Numa Droz jau 1884 m. vienoje iš savo kalbų yra pasakęs: „<.> faktas, kad absoliučios

²³ Torremans L.C. Paul. Copyright and Human rights. Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. The Hague: Kluwer Law International, 2004. P. 2

²⁴ Desbois H. Le droit d'auteur en France. Dalloz. 1978. P. 538

²⁵ Matulevičienė Nijolė Janina. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo, mokslinių tyrimų ir informacijos tikslais//Jurisprudencija, 2004. T. 55(47); 46-56. P. 46

²⁶ Jegoram Cohen Herman. Restrictions on Copyright and Their Abuse. E.I.P.R. 2005, 27(10), P. 359

apsaugos apribojimais yra padiktuoti <...> viešo intereso. Nuolat didėjantis mokymosi poreikis nebūtų patenkintas, jei kartu nebūtų nustatytos tam tikros atgaminimo galimybės, kurios tam tikrais ypatingais atvejais neturėtų būti vertinamos kaip teisių pažeidimai²⁷. Tai iš esmės atskleidžia priežastį, kodėl nuo pat tarptautinio autorių teisių reguliavimo pradžios buvo sukurtas teisinis mechanizmas, leidžiantis išlaikyti autorių teisių išimtinės apsaugos ir visuomenės interesų pusiausvyrą.

Autorių teisių išimtimis dažnai siekiama įgyvendinti fundamentalias žmogaus laisves ir teises, kurias numato tarptautinės žmogaus teisių konvencijos, pvz. saviraiškos laisvė, spaudos laisvė ir teisė į informaciją²⁸. Tokiu tikslu numatomos išimtys veikia kaip esminės demokratinės visuomenės garantijos, todėl jos turi egzistuoti tiek tradicinėje, tiek skaitmeninėje aplinkoje²⁹. Taip pat autorių teisių išimtys gali būti įtvirtintos visuomenės švietimo, mokslo ir kultūros raidos tikslais³⁰, o autorių teisių išimtys, leidžiančios kūrinių atgaminimą asmeniniais tikslais, reprografijos būdu, laikino atgaminimą, yra be galo svarbios ir būtinos šiuolaikinėje skaitmeninėje visuomenėje³¹.

Taip pat gali būti įvardijami ir šie autorių teisių išimtimis siekiami tikslai, kurie gali būti išvedami kaip priešprieša iš aukščiau išvardintų autorių teisėmis siekiamų tikslų turinio³². Taigi autorių teisių išimčių pagrindu:

Autorės nuomone, tai yra bendri autorių teisių išimtimis siekiami tikslai. Kiekviena specifinė autorių teisių išimtis yra numatyta, siekiant atitinkamo specifinio tikslo.

Sudarius galimybę pasinaudoti esamais informacijos ir žinių resursais, yra sukuriami nauji kūriniai, padaromi esamų sprendimų patobulinimai ir tokiu būdu vykdomas įvairiapusis visuomenės progresas, o pernelyg griežta autorių teisių apsauga neleistų įgyvendinti pačiomis autorių teisėmis siekiamų tikslų- saugoti ir skatinti kultūrą³³. Ekonominiais argumentais autorių teisių išimtys taip pat gali būti pateisinamos, ypač tuomet, kai pvz. susitarimo sudaryti kūrinių panaudojimo licenciją kaštai yra didesni nei pati licencija, arba licencijos panaudoti esamus kūrinius gavimas nepagrįstai ilgam sustabdytų naujų kūrinių, pasiremiančių esamais kūriniais

²⁷ Jegoram Cohen Herman. Restrictions on Copyright and Their Abuse. E.I.P.R. 2005, 27(10), P. 359

²⁸ Šiuo atveju autorių teisių išimtys-tai teisių išimtis dėl citavimo, parodijavimo, karikatūros, spaudos apžvalgos, pastišo ir kt.

²⁹ Hugenholtz P. Bernt. The Future of Copyright in a Digital Environment. The Hague: Kluwer Law International, 1996. P 94.

³⁰ Tokiu tikslu numatytos autorių teisių išimtys pasinaudoti kūriniais, sukauptais bibliotekose, muziejuose, mokymo ir švietimo įstaigose, archyvuose.

³¹ Hugenholtz P. Bernt. The Future of Copyright in a Digital Environment. The Hague: Kluwer Law International, 1996. P 94.

³² Bentley L., Sherman B. Intellectual Property Law. New York City: Oxford University Press, 2004. P. 190

³³ Hugenholtz P. Bernt. Caching and Copyright: The Right of Temporary Copying. E.I.P.R 2000, 22(10), 482-493. P. 483.

arba jų dalimis, kūrimą³⁴. Tam tikrais atvejais, išimtinės autorių teisės taip pat gali duoti priešingą rezultatą idėjų sklaidos ir laisvos saviraiškos procese, nes teisių apsaugos pagrindu gali būti nepagrįstai varžomas informacijos perdavimas arba gavimas, nors pagal Europos Žmogaus Teisių Konvencijos³⁵ 10 straipsnį visuomenė turi teisę į informaciją, todėl šios fundamentalios teisės pagrindu gali būti apribojamos autorių teisės ir garantuojamos kitų asmenų teisės³⁶. Taip pat dažnai sutinkama nuomonė, jog šiandieninės autorių teisės yra puikus lobistų rezultatas ir visas pastarųjų metų intelektinės nuosavybės teisės formavimas grindžiamas ne svariais argumentais, o privačių interesų apsauga, tuo skatinant tolimesnį įvairaus pobūdžio monopolijų susidarymą. Skirtingų interesų balansas kreipiamas investitorių naudai³⁷, todėl suprantama, kad tik iš pačios kūrybos pelnosi tik nedaugelis autorių. Tad nenuostabu, jog didėja skaičius tų autorių, kurie aktyviai jungiasi prie alternatyvių „atviro kodo“ judėjimų.

Apribodamas autorių teisių monopolį, įstatymų leidėjas siekė įgyvendinti skirtingų interesų balansą. Tai yra bendras tikslas, kurio visuotinai siekiama, numatant autorių teisių išimtis nacionaliniuose įstatymuose.

1.3 BENDROSIOS IR SPECIALIOSIOS AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTYS

Harmonizuojant Lietuvos autorių teisės normas informacinės visuomenės sąlygomis, buvo atsižvelgta į naujus kūrinių panaudojimo būdus skaitmeninėje aplinkoje, kartu išsaugant autorių teisių išimtinį pobūdį³⁸. Dabartinis LR ATGTĮ 15 str. įtvirtina išimtinės autorių turtines teises, kurių pagrindu autoriui leidžiama kontroliuoti kūrinių panaudojimą ir gauti iš to naudą.

Taigi, autorius turi išimtinę teisę leisti arba uždrausti *atgaminti kūrinių bet kokia forma arba būdu, išleisti, versti, adaptuoti, aranžuoti, inscenizuoti ar kitaip perdirbti kūrinių, platinti kūrinių originalą ar jo kopijas parduodant, nuomojant, teikiant panaudai, eksportuojant, importuojant, viešai rodyti kūrinių originalą ar kopijas, viešai atlikti kūrinių bet kokiais būdais ir priemonėmis, transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai prieinamu kompiuterių tinklais (internete).*

³⁴ Ibid. P. 483

³⁵ Prie Konvencijos prisijungta 1993 m. gegužės 3 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1949 m. gegužės 5 d. Europos Tarybos statuto ir 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos“ // Valstybės žinios. 1993. Nr. 296.

³⁶ Hugenholtz P. Bernt. Caching and Copyright: The Right of Temporary Copying. E.I.P.R 2000, 22(10), 482-493. P. 483.

³⁷ Geiger Ch. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union. IIC 2006 Heft 4, P. 371–406

³⁸ Andrijauskas K., Buitkus A., Čeponytė Z. ir kt. Informacinės visuomenės teisė. Vilnius: Lietuvos Vartotojų Institutas, 2005. P. 16

Bet koks kūrinio originalo ar jo kopijų panaudojimas be autoriaus, jo teisių perėmėjo ar kito tinkamai įgalioto asmens leidimo yra laikomas neteisėtu, išskyrus įstatymo numatytus atvejus (ATGTĮ 15 str. 2 d.).

LR Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme greta autorių teisių ir gretutinių teisių numatytos šių teisių išimtys (20-33 straipsniai), kurių tikslas subalansuoti visuomenės (naudotojų) ir teisių turėtojų interesus, sudarant galimybes visuomenei (naudotojams) nemokant autorinio atlyginimo, susipažinti su autorių teisių ir gretutinių teisių objektais, įvertinti jų tinkamumą naudotojo poreikiams, panaudoti juos savišvietai, taip pat naujų kūrinių ir gretutinių teisių objektų sukūrimui³⁹.

Taigi, autorių teisių išimtys – būtent tie įstatymuose numatyti ir itin konkrečiai reglamentuoti ypatingi atvejai, kada galima tik tam tikrais tikslais pasinaudoti sukurtais ir autorių teisėmis saugomais kūriniais, neturint autorių teisių subjekto leidimo bei nemokant atlyginimo už panaudojimą arba sumokant jam kompensaciją.

LR ATGTĮ 20-33 str. numato šias išimtis: *kūrinio atgaminimas asmeniniais tikslais (20 str.), citavimas (21 str.), kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (22 str.), kūrinio atgaminimas reprografijos būdu (23 str.), kūrinio panaudojimas informacijos tikslais (24 str.), kūrinio panaudojimas karikatūrai ar parodijai (25 str.), kūrinio panaudojimas religinių apeigų metu (26 str.), kūrinio panaudojimas visuomenės saugumo tikslais (27 str.), architektūros ir skulptūros kūrinių autorių teisių apribojimas (28 str.), kūrinio laikinas atgaminimas (29 str.), kompiuterių programų archyvavimas ir atgaminimas adaptavimo tikslais (30 str.) bei jų dekompiliavimas (31str.), duomenų bazių naudojimas (32 str.), kūrinio rodymas (33str.).*

Nors pagal ATGTĮ 15 str. 3 d. autorius turi teisę gauti autorinį atlyginimą už kiekvieną kūrinio panaudojimo būdą, susijusį su autorių turtinėmis teisėmis, tačiau dėl tam tikrų teisių išimčių padaromos itin minimalios žalos ekonominiams autoriaus turtiniams interesams, autoriui įstatymiškai nėra numatoma teisė į atlyginimą. *Neatlygintiniems kūrinio panaudojimo atvejams* priklauso citavimas, kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, informacijos tikslais, karikatūrai ar parodijai, kūrinio panaudojimas religinių apeigų metu, visuomenės saugumo tikslais, kūrinio laikinas atgaminimas ir kt. Tačiau tam tikri kūrinių panaudojimo būdai, kurie nors ir numatyti įstatyme išimtiniais atvejais kaip leistini veiksmai, turi didžiulį poveikį autoriaus ekonominiams interesams, todėl autoriui yra numatyta teisė gauti tam tikrą atlyginimą už šiuos kūrinių panaudojimo būdus- tai kūrinio atgaminimą asmeniniais tikslais bei

³⁹ Autorių teisių ir gretutinių teisių apribojimo, susijusio su kūrinių atgaminimu asmeniniais tikslais, kompensavimo mechanizmo įgyvendinimo pasekmių tyrimo ataskaita. Vilnius, 2003 m. gruodžio 9 d. http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/AUTORIU_ataskaita.pdf. P. 66-67

reprografijos būdu (*atlygintiniai kūrinio panaudojimo atvejai*).

Aukščiau išvardintos LR ATGTĮ numatytos *specialiosios* autorių teisių išimtys nėra vieninteliai atvejai, kurių pagrindu galime teisėtai pasinaudoti kūrinium, todėl būtina paminėti ir *bendrąsias* autorių teisių išimtis. Bendrųjų išimčių pagrindu kūriniais leidžiama naudotis tuomet, kai, *pirma*, kūriniai nėra saugomi autorių teisės, *antra*, kūrinijų apsaugos terminas yra pasibaigęs ir kūrinys priklauso *public domain* sričiai.

Taigi, pirmiausia galime be jokių kliūčių pasinaudoti tais kūriniais, kuriems pagal nacionalinius įvairių valstybių įstatymus bei tarptautinius teisės aktus nėra taikoma autorių teisės apsauga.

1886 m. Berno Konvencijos 2 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog Berno Sąjungos šalių įstatymams suteikiama teisė nurodyti, kad visi kūriniai ar tam tikros apibrėžtos jų kategorijos nesaugomos, jeigu tie kūriniai neturi kokios nors materialios formos⁴⁰. PINO autorių teisių sutarties 2 straipsnis įtvirtina, jog autorių teisių apsauga taikoma išraiškai, o ne idėjoms, procedūroms, veiklos metodams ar matematinėms koncepcijoms⁴¹. LR ATGTĮ 5 straipsniu taip pat įvardija tuos objektus (tai idėjos, procedūros, sistemos veiklos metodai, koncepcijos, atskiri duomenys, atradimai, teisės aktai, oficialūs administracinio pobūdžio, teisinio ar norminio pobūdžio dokumentai, oficialūs valstybės ženklai, oficialiai įregistruoti teisės aktų projektai, įprastinio pobūdžio informaciniai pranešimai apie įvykius, folkloro kūriniai ir kt.), kurie nėra laikomi autorių teisių objektais, todėl jiems netaikoma autorių teisių apsauga. Tačiau būtina pažymėti, jog riba tarp autorių teisėmis apsaugotos išraiškos ir neapsaugotų idėjų gali būti sunkiai atsekama, todėl sprendimai turi būti priimami kiekvienu atskiru atveju, pasitelkus bendruosius kūrinijų apsaugai taikomus kriterijus⁴². Taigi, tam, kad literatūros, mokslo ar meno kūriniai galėtų būti autorių teisių objektais, jie turi būti originalūs kūrybinės veiklos rezultatai, išreikšti objektyvia forma⁴³.

Originaliais pripažįstami kūriniai, kurie yra autoriaus kūrybinio darbo rezultatas ir kuriuose atsispindi autoriaus asmuo: jo pažiūros, mastymo ir minčių reiškimo pobūdis, gyvenimo patyrimas. Kūrinys turi būti autoriaus kūrybinio darbo rezultatas, pasižymintis formos originalumu. Tam, kad kūrinį galėtų suvokti kiti asmenys, kūrinys turi atsiskirti nuo kūrėjo ir

⁴⁰ Berno Konvencijos 2 str. 2 d.

⁴¹ PINO autorių teisių sutartis

⁴² PINO sutarčių komentarai. Vilnius: Phare, 2001. P. 9

⁴³ Vileita A. Lietuvos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2000. P. 32

įgyti objektyvią išraišką⁴⁴. Šie bendrieji kūrinių apsaugai taikomi reikalavimai tampa ypatingai aktualūs skaitmeninės technologinės plėtros sąlygomis, kurios nulemia naujų kūrinių rūšių atsiradimą bei daro įtaką kūrinių išraiškos formai⁴⁵, todėl LR ATGTĮ įtvirtina nebaigtinių autorių teisėmis saugomų kūrinių sąrašą, kartu autorių teisių objektais laikant ir literatūrinius kūrinius, išreikštus bet kokia forma, įskaitant ir elektronine (ATGTĮ 4 str. 2 d. 1 p.). Tačiau nepaisant to, jog šiandieninės techninės galimybės ne tik palengvina kūrėjo darbą, bet kartu sąlygoja ir didesnę kūrinių formų įvairovę, kūrinius, neatitikus minėtų reikalavimų, nebus saugomas autorių teisės normomis.

Būtina pažymėti, jog pačių kriterijų turinys ir taikymo apimtis įvairiose valstybėse skiriasi. Europos valstybės, kurios savo intelektinės nuosavybės sistemą grindžia personifikuotos nuosavybės teorija⁴⁶, kelia itin aukštus reikalavimus kūrinių originalumui, kai tuo tarpu JAV nustato minimalius kūrybiškumo ir originalumo reikalavimus kūriniams⁴⁷.

Antra galimybė pasinaudoti kūriniu be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo atsiranda tuomet, kai kūrinių apsaugos terminas yra pasibaigęs ir kūrinyje yra tapęs visuotinai prieinamu. Tai yra sąlygota autorių turtinių teisių terminuotumo⁴⁸. Tiek Lietuvoje, Vokietijoje⁴⁹, Prancūzijoje⁵⁰, tiek kitose ES šalyse numatyta, jog autorių turtinės teisės galioja visą autoriaus gyvenimą ir 70 m. po autoriaus mirties (*post mortem auctoris*⁵¹), nepriklausomai nuo kūrinių teisėto viešo paskelbimo datos.

Vienodas autoriaus turtinių teisių apsaugos terminas ES lygmeniu buvo įtvirtintas 1993 m. spalio 29 d. Tarybos direktyvoje 93/98/EEB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos terminų derinimo, kuri vėliau buvo pakeista 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo⁵². Įtvirtintas terminas yra ilgesnis už Berno Konvencijos 7 str. 1 dalyje numatytą minimalų apsaugos autoriaus gyvenimo trukmės ir 50 m. *post mortem auctoris*

⁴⁴ Vileita A. Lietuvos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2000. P. 33-34

⁴⁵ Andrijauskas K., Buitkus A., Čeponytė Z. ir kt. Informacinės visuomenės teisė. Vilnius: Lietuvos Vartotojų Institutas, 2005. P. 10

⁴⁶ Schack H. Urheber- und Urhebervertragsrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005. P. 14; 40-43; 81- 85

⁴⁷ <http://www.umuc.edu/library/copy.shtml> . Prisijungimo laikas: 2006 m. Spalio 29d.

⁴⁸ Pirmą kartą 14 m. autorių teisių apsaugos terminą numatė 1710 m. Anos Statutas. Schack H. Urheber- und Urhebervertragsrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005. P. 210

⁴⁹ Vokietijos autorių teisių gretutinių teisių įstatymo 64 straipsnis.

<http://bundesrecht.juris.de/urhg/BJNR012730965.html>. Prisijungimo laikas: 2006 m. spalio 30 d.

⁵⁰ Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodekso L123-1 straipsnis.

http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpiatext.html . Prisijungimo laikas: 2006 m. spalio 30 d.

⁵¹ Schack H. Urheber- und Urhebervertragsrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005. P. 210

⁵² 2006 m. gegužės 19 d. Europos Komisijos pateiktu Europos Tarybai ir Europos Parlamentui pasiūlymu turėtų būti panaikinama Tarybos direktyva 93/98/EEB ir priimta nauja direktyva dėl autorių ir gretutinių teisių apsaugos terminų.

terminą, kuriuo buvo siekiama užtikrinti apsaugą autoriui ir pirmosioms dviem jo palikuonių kartoms, tačiau kaip pažymima minėtos 93/98/EB direktyvos preambulėje dėl pailgėjusios vidutinės gyvenimo trukmės Europos Bendrijoje, šio minimalaus apsaugos termino jau nepakanka apimti dvi kartas.

Pagal 1976 m. JAV Autorių teisių įstatymą buvo numatytas maksimalus 56 metų⁵³ autorių teisių apsaugos terminas, tačiau 1988 m. JAV, jungiantis prie Berno Konvencijos, turėjo numatyti įstatymiškai numatyti autorių teisių apsaugą visą autoriaus gyvenimą ir 50 metų po jo mirties. 1998 m. JAV buvo priimtas Autorių teisių apsaugos termino pratęsimo įstatymas (angl. *Copyright term extension act*)⁵⁴, kuriuo autorių teisių į atitinkamus kūrinius apsaugos *post mortem auctoris* terminas buvo pratęstas dar dvidešimčiai metų, tad šiuo metu JAV autorių turtinių teisių į kūrinius, sukurtus po 1978 m. sausio 1d., apsauga galioja visą autoriaus gyvenimą ir 70 metų po autoriaus mirties⁵⁵.

Kūrinys, kaip autorių teisių objektas, yra saugomas tam tikrą laiką tam, kad autorius ar teisių perėmėjas galėtų gauti naudos iš kūrinio panaudojimo, taip užsitikrinant pajamų šaltinį. Apsaugos, garantuojamos autorių teisėmis, terminui pasibaigus, kūrinys patenka į *public domain* sritį, t.y. tampa viešo naudojimo kūrinium. Tačiau turime nepamiršti, jog termino apribojimai yra taikomi tik autoriaus turtinių teisių atžvilgiu, todėl net ir pasibaigus autorių turtinių teisių į kūrinį terminui ir kūriniumi tapus viešai naudojamu, autoriaus asmeninės neturtinės teisės į kūrinį nenustoja galioti ir yra saugomos neterminuotai (ATGTĮ 34 str. 2 d.). Šiuo metu Lietuvoje autorių asmeninių neturtinių teisių apsauga rūpinasi LR Vyriausybės įgaliota Kultūros ministerija.

Autorės nuomone, autorių turtinių teisių galiojimo terminas turėtų būti proporcingai sutrumpintas, atsižvelgiant į nuolatinę informacinių technologijų kaitą ir jų įtaką kūrinių panaudojimui: visuomenei pasinaudoti kūriniais turi būti sudaryta galimybė tuomet, kai kūriniai, kaip autorių teisių objektai, yra itin aktualūs ir reikšmingi.

Būtina pažymėti, jog tam tikras autorių teisių išimtis gali nustatyti ir teismas, vadovaudamasis LR CK 1.2 str. 2 d., kuri numato, jog civilines teises gali apriboti įstatymai ar

⁵³ Buvo numatytas 28 metų apsaugos terminas su galimybe pratęsti terminą dar 28 m.

⁵⁴ Įstatymas dar žinomas Sonny Bono, Mickey Mouse Apsaugos įstatymo pavadinimais. Tačiau minėto įstatymo konstitucingumas bei JAV Kongreso įgaliojimų teisėtumas dėl autorių teisių apsaugos termino pratęsimo tapo žymios JAV Aukščiausiojo Teismo nagrinėtos bylos Eldred v. Ashcroft 537 U.S. 186 (2003) pagrindu. Teismas nusprendė, jog autorių teisių apsaugos termino pratęsimas nepažeidė JAV Konstitucijos Pirmosios Pataisos nuostatų.

<http://www.copyright.gov/title17/92chap3.html#302>,

http://writ.news.findlaw.com/commentary/20020305_sprigman.html,

<http://www.supremecourtus.gov/opinions/02pdf/01-618.pdf>. Prisijungimo laikas: 2006 m. spalio 15 d.

⁵⁵ <http://www.copyright.gov/fls/sl15.html>. Prisijungimo laikas: 2006 m. lapkričio 2 d.

įstatymų pagrindu- teismas. Taigi tam tikrais atvejais teismas turi galimybę apriboti autorių teises, kaip išimtinio pobūdžio civilines teises, jei jos prieštarauja įstatymams, geros moralės principams⁵⁶ ar viešajam interesui, kurį visada ginti yra teismo prerogatyva⁵⁷.

Taigi, taikant civilinio teisinio reglamentavimo principus- neleistinumo piktnaudžiauti teise ir proporcingumo principus, ATGTĮ numato specialias autorių teisių išimtis, įtvirtintas 20 – 33 str. Ne tik specialių išimčių, kurios numatytos įstatyme siekiant konkretaus tikslo, pagrindu galime pasinaudoti kūriniais- tokias galimybes suteikia ir bendrosios išimties iš autorių teisių apsaugos.

1.4 AUTORIŲ TEISĖS IR JŲ IŠIMTYS ŽMOGAUS TEISIŲ KONTEKSTE

Nors žmogaus teisių apsauga yra garantuojama kiekvienam visuomenės nariui, nesvarbu, kas jis- autorius, atlikėjas ar paprastas vartotojas, tačiau dėl nuolatinių privačių autoriaus, kaip individualaus kūrėjo, bei viešųjų visuomenės interesų konflikto, egzistuoja tam tikras teisių disbalansas⁵⁸. Šiandieninės „skaitmeninės“ visuomenės (angl. *Digital society*) nariai įsitikinę, jog turi teisę nemokamai ir be autoriaus leidimo naudotis visais sukurtais ir prieinamais autorių teisių objektais, tačiau tuo pačiu kūriniių autoriai reikalauja absoliučios teisės kontroliuoti jų kūriniių panaudojimo būdus.

Kaip minėta anksčiau, kūrėjų teisių ir kūriniių naudotojų interesų pusiausvyros, tam tikro interesų „aukso vidurio“ paieška remiasi vienu iš svarbiausių teisinių principų- proporcingumo principu, kurį galima kildinti iš asmens saviraiškos teisės bei fundamentalios visuomenės teisės į informaciją. Asmens saviraiškos laisvė bei visuomenės fundamentali teisė į informaciją yra garantuojamos keliais tarptautiniais instrumentais, kurių vienas svarbiausių yra 1948 m. Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija⁵⁹ (toliau- VŽTD). Nors VŽTD nėra imperatyviai privaloma ir suprantama kaip Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rekomendacija, tačiau gali būti tiesiogiai taikoma Deklaraciją ratifikavusių šalių nacionaliniuose teismuose, sprendžiant ginčus dėl autorių teisių ir jų išimčių taikymo⁶⁰.

VŽTD 19 straipsnis įtvirtina nuomonės ir saviraiškos laisvę, taip pat laisvę siekti, gauti ir perduoti informaciją, o Deklaracijos 27 straipsnis ne tik numato “<...> kiekvieno asmens teisę į

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 27 d. nutartis, priimta R.Danisevičius v. UAB “Naujasis aitvaras” byloje; bylos Nr.3K-7-571/2001m., kategorija 78.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Torremans L.C. Paul. Copyright and Human rights. Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. The Hague: Kluwer Law International, 2004, P. 2

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo 1991 m. kovo 12 d. nutarimas Nr. I-1136 // Valstybės žinios, 1991, Nr. 9-244.

⁶⁰ Geiger Ch. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union. IIC 2006 Heft 4, P. 371– 406

jo dvasinių ir materialinių interesų, atsirandančių iš mokslo, literatūros ar meno kūrinių, kurių autorius jis yra, apsaugą⁶¹, tačiau kartu įtvirtina ir kiekvieno individo teisę laisvai dalyvauti kultūriname visuomenės gyvenime. Iš to seka išvada, jog VŽTD įtvirtinama nuostata, kuria autorių teisės pripažįstamos visuotinai saugomomis žmogaus teisėmis, nes autorių teisių pagrindu yra įgyvendinama autorių ir kūrėjų dvasinių ir materialinių interesų apsauga⁶².

VŽTD 19 ir 27 straipsnių nuostatos vėliau inkorporuotos į 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių, kultūrinių teisių pakto⁶³ 15 straipsnį bei 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁶⁴ 19 straipsnį. 1950 m. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis iš esmės atkartoją Deklaracijos 19 straipsnio nuostatas dėl nuomonės ir saviraiškos laisvių⁶⁵. Taigi, minėtų tarptautinių teisės aktų nuostatomis valstybės yra įpareigojamos gerbti laisvę, reikalingą moksliniams tyrimams ir kūrybinei veiklai, taip pat numatyti, jog į minėtų teisių apsaugą įgyvendinimo priemonės įeina ir tos, kurių būtinai reikia mokslo ir kultūros išsaugojimui, plėtojimui ir sklaidai.

Kai kurių valstybių pvz. Švedijos⁶⁶, Estijos⁶⁷, Latvijos⁶⁸, Portugalijos⁶⁹ konstitucijose, kaip ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, autorių teisės yra įtvirtinamos tiesiogiai. 1787 m. Jungtinių Amerikos Konstitucijos 1 straipsnio 8 skyriuje numatyta, jog Kongresas turi teisę remti mokslo ir taikomojo meno vystymąsi, tam tikram laikui garantuojant autoriams ir išradėjams išimtinę teisę į kūrinius bei išradimus⁷⁰. Tačiau tokių valstybių kaip Lenkija, Vokietija, Austrija, Italija, Prancūzija, konstitucijos autorių teisių tiesiogiai neįtvirtina. Tokiu būdu autorių

⁶¹ <http://www.unhcr.ch/udhr/lang/lit.htm>. Prisijungimo laikas: 2006 m. lapkričio 8 d.

⁶² Torremans L.C. Paul. Copyright and Human rights. Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. The Hague: Kluwer Law International, 2004, P. 5

⁶³ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2=. Prisijungimo laikas: 2006 m. lapkričio 7 d.

⁶⁴ http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174848&p_query=&p_tr2=. Prisijungimo laikas: 2006 m. lapkričio 8 d.

⁶⁵ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19841. Prisijungimo laikas: 2006 m. lapkričio 8 d.

⁶⁶ 1975 m. sausio 1 d. Švedijos Konstitucijos 2 skyrius 19 straipsnis: Autoriams, atlikėjams, fotografams suteikiamos teisės į jų kūrinius <...> (angl. Authors, artists and photographers shall own the rights to their works in accordance with provisions laid down in law).

⁶⁷ 1992 m. birželio 28 d. Estijos Konstitucijos II skyrius, 39 straipsnis: Teisė į intelektinę nuosavybę. Autorius turi neatimamą teisę į savo kūrybą. Autoriaus teises saugo valstybė. (angl. Right to Intellectual Property. Authors shall have the inalienable right to their work. The state shall protect intellectual property rights).

⁶⁸ 1922 m. vasario 15 d. Latvijos Konstitucijos VIII skirsnis, 113 straipsnis: Valstybė pripažįsta mokslo ir kultūros atradimų laisvę, rūpinasi autorių teisių ir patentinių teisių užtikrinimu (angl. The State shall recognise the freedom of scientific research, artistic and other creative activity, and shall protect copyright and patent rights).

⁶⁹ 1976 m. balandžio 2 d. Portugalijos Konstitucijos 42 straipsnis: (1) Intelektinė, meninė ir mokslinė kūryba nevaržoma. (2) Ši laisvė apima teisę į mokslinių, literatūrinių, meninių objektų kūrimą, paskelbimą, platinimą, kartu ir teisinę autorių teisių apsaugą (angl. (1) Intellectual, artistic, and scientific creation are unrestricted. (2) This freedom includes the right to invention, production, and dissemination of scientific, literary, or artistic works, including legal protection of copyright).

⁷⁰ Angl. „<...>To promote the progress of science and useful arts, by securing for limited times to authors and inventors the exclusive right to their respective writings and discoveries“.

teisių apsauga persidengia su kitų žmogaus teisių apsauga, t.y. autorių teisės įeina į kitų pagrindinių teisių turinį ir taip konstituciškai saugomos⁷¹.

Dėl interesų proporcingumo siekio, minėtose tarptautinių teisės aktų nuostatose įtvirtinami principai nulemiantys tiek autorių teisių apsaugą (nuosavybės ir asmenybės teisių apsauga), tiek ir autorių teisių išimčių numatymą ir svarbą (visuomenės teisė į informaciją).

Būtina paminėti, jog pagrindinių teisių ir laisvių principų yra saistoma ne tik nacionalinė įstatymų leidyba, tačiau tai privaloma ir Europos Sąjungos (ES) mastu. Europos žmogaus teisių konvencijoje (EŽTK) įtvirtintos teisės turi būti vertinamos kaip pagrindiniai ES teisės principai ir laikomos svarbesnėmis nei direktyvų nuostatos, todėl tiek pirminė, tiek antrinė EB teisė turi atitikti minėtos EŽTK nuostatas⁷².

Kai kurių Europos valstybių teismai remiasi EŽTK nuostatomis, sprenddami autorių teisių apribojimo klausimą. Tokiu atveju pagrindinės žmogaus teisės veikia kaip „išoriniai“ intelektinės nuosavybės apribojimai. Prancūzijoje buvo išnagrinėta byla⁷³ dėl neautorizuoto tapytojo Maurice Utrillo darbų atgaminimo⁷⁴. Pirmosios instancijos teismas nutarė, jog kūrinio atvaizdavimas pateisinamas TV žiūrovų teise būti trumpai informuotiems tam tikru būdu apie kultūrinį įvykį, susijusiu su pačiu autoriumi ir jo kūriniais. Tačiau vėliau Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas šią bylą, pasisakė, jog šiuo atveju EŽTK 10 straipsnio taikymas buvo klaidingas. Panašus sprendimas buvo priimtas ir Šveicarijos teismų nagrinėtoje byloje⁷⁵. Dvi įžymios asmenybės pradėjo viešą ginčą dėl asmenų, siekiančių prieglobsčio Šveicarijoje, publikuodamos alternatyvius straipsnius, kurie privedė prie politinių debatų. Vienas žurnalas išspausdino abu straipsnius vieną šalia kito ir pridėjo vieną iš straipsnių kritikuojantį komentarą. Sukritikuoto straipsnio autorius padavė žurnalą į teismą, argumentuodamas savo ieškinį tuo, jog citavimo išimties ribos buvo pernelyg išplėstos, žurnalui atspausdinus visą jo

⁷¹ Kaip pavyzdys galėtų būti 1949 m. gegužės 23 d. Vokietijos Konstitucija, kuri autorių teisę saugo nuosavybės teisės nuostatomis. Būtent turinės autorių teisės, kurios pripažįstamos nematerialia nuosavybe, vis dėlto bus saugomos nuosavybės teise. Asmeninės neturtinės teisės glaudžiai susijusios su autoriumi, jo asmenybe, todėl šiuo atveju autoriaus teisės persidengia su asmens teisėmis, kurios įtvirtintos Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 1 ir 2 straipsniuose.

⁷² Geiger Ch. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union. IIC 2006 Heft 4, P. 371–406

⁷³ http://eucd.wizards-of-os.org/index.php?title=Best_Practice_Guide&printable=yes. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 1 d.

⁷⁴ „France 2“ televizijos stotis paruošė trumpą reportažą, informuojantį visuomenę apie naują tapytojo parodą. Reportaže trumpai parodomi keletas parodoje esančių dailės darbų. Autorių teisių turėtojas pareikalavo, jog televizijos stotis sumokėtų kompensaciją už dailininko darbų atvaizdavimą reportaže. TV stotis atsisakė mokėti argumentuodama, jog reportažas turi informavimo pobūdį ir savo veiksmus grindė citavimo išimtimi ir visuomenės teise į informaciją pagal EŽTK 10 str.

⁷⁵ Georg Kreis v. Schweizerzeit Verlags AG, Urteil des Schweizerischen Bundesgerichts, 22. Juni 2005 No. 4C.393/2004

<http://www.bger.ch/index/jurisdiction/jurisdiction-inherit-template/jurisdiction-recht/jurisdiction-recht-urteile2000.htm>

straipsnį. Ciuricho kantono Aukščiausiasis Teismas atmetė ieškinį, laikydamas, kad citavimo tikslą buvo galima pasiekti tik atspausdinus visą straipsnį. Teismas savo sprendimą grindė nuomonės ir informacijos laisvėmis bei žiniasklaidos laisve, vadovaujantis Šveicarijos Konstitucijos 16 ir 17 straipsniais. Tačiau Šveicarijos Konstitucinis Teismas persvarstė sprendimą ir pasisakė, jog nuosavybės teisės ir informacijos laisvės balansas jau realizuotas autorių teise, todėl tik tam tikrų straipsnio ištraukų atgaminimas būtų buvęs pakankamas garantuoti visuomenės teisę į informaciją.

Apžvelgus minėtus teismų sprendimus, kyla klausimas, kaip žiniasklaidos priemonė tokia kaip televizija, dirbanti išimtinai su vaizdais, gali efektyviai informuoti apie meno parodą, neparodydama nė vieno menininko paveikslo, arba kaip laikraštis gali geriau palyginti skirtingus politinius požiūrius, nei atspausdinus juos visa visuma? Šiuo metu kai kurie kūriniai, saugomi autorių teisių, yra tapę demokratinių ginčų objektu, todėl iš esmės autoriaus teisės neturėtų kliudyti pagrįstiems debatams, nesvarbu, kur jie bevyktų- *online* ar *offline* aplinkoje⁷⁶.

2001 m. Austrijos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėjo bylą dėl neautorizuoto kūrinių paskelbimo ir platinimo internete. Asmuo į savo internetinį tinklalapį sudėjo 16 straipsnių iš laikraščių, parašytų apie jį patį. Teismas pasisakė, jog toks atgaminimas pagrįstas saviraiškos laisve ir visuomenės teise į informaciją, todėl laikraščio materialiai interesai nebuvo pažeisti⁷⁷.

Vokietijoje Heiner Mueller į vieną savo kūrinių įtraukė ir dvi ištraukas iš dviejų skirtingų Bertolt Brecht kūrinių. Šias ištraukas autorius norėjo panaudoti tam, kad paskatintų publiką imtis kritinės B. Brechto minčių analizės. Problema buvo ta, kad ištraukos buvo per ilgos, kad tai būtų citavimas autorių teisių atžvilgiu. Vokietijos Federacijos Konstitucinis Teismas nusprendė, jog meninės kūrybos kontekste laisvės cituoti kūrinių ribos yra platesnės, todėl įterpti autorių teisėmis saugomus kūrinius į minėto asmens kūrybą yra leidžiama⁷⁸.

⁷⁶ Geiger Ch. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union. IIC 2006 Heft 4. P. 371–406. P. 393.

⁷⁷ Austrijos Aukščiausiojo teismo sprendimas Medienprofessor byloje, OGH 4 Ob 127/01g, 2001 06 12. <http://kb-law.info/kbc/kbc.php?decision=13&&land=AT&lang=EN&page=AT>. Kartu teismas pasisakė, jog autorių teisių į straipsnius turėtojai šiuo atveju siekia įgyvendinti jų išimtinės teises tik vieninteliu tikslu– uždrausti bet kokią kritiką jų žiniasklaidos kampanijos atžvilgiu. Tokiu atveju autorių teisės kaip pagrindas niekada negali riboti demokratinės visuomenės saviraiškos laisvės

⁷⁸ Teismas analizavo citavimo išimtį meninės laisvės, numatytos Vokietijos Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalimi, pagrindu. Meninė laisvė teisiškai pateisinama, kai smulkus autorių teisių pažeidimas nulemia mažus finansinius ieškovo nuostolius. Geiger Ch. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union. IIC 2006 Heft 4. P. 371–406. P. 395-396.

Būtina pažymėti, jog Vokietijos Konstitucinis Teismas vienoje bylų pareiškė, jog visuomenės laisvos prieigos prie informacijos teise kaip argumentu galima siekti nemokamos prieigos prie informacijos, jei ji yra mokama⁷⁹.

Taigi, šiuolaikinės informacinės visuomenės teisės į informaciją įgyvendinimas konfrontuoja su autorių teisėmis, kurios suprantamos kaip išimtinės teisės į tam tikrą informacijos dalį ir vis dažniau nulemia tai, jog interesų balansas linksta į individualių interesų palaikymo pusę. Tuomet vienai grupei iš asmens pagrindinių teisių bus suteikiama pernelyg didelė neproporcinga apsauga. Žinoma, kuo aukštesnis kūrybos laipsnis ir kuo svarbesnis kūrėjo indėlis, tuo stipresnė apsauga bus suteikta autorių teisei kaip žmogaus teisei⁸⁰, tačiau tam tikrą pusiausvyrą turėtų atrasti kiekvienu išimtiniu atveju valstybių teismai, kurie gali vadovautis VŽTD nuostatomis tiesiogiai ir aiškinti numatytas autorių teises ir autorių teisių išimtis pagrindinių žmogaus teisių šviesoje.

⁷⁹ BGH, Urteil vom 3. Februar 2005, I ZR 159/02 - Lila-Postkarte.

⁸⁰ Torremans L.C. Paul. Copyright and Human rights. Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. The Hague: Kluwer Law International, 2004, P. 19

2. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ ĮTVIRTINIMO KLASIFIKACIJOS

Šiandieniniai tiek tarptautiniai (Bernio konvencija, Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis, TRIPS), tiek regioniniai teisiniai instrumentai (ES direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje), reglamentuojantys autorių ir gretutines teises, numato įvairias autorių teisių apsaugos išimtis, kurios gali būti arba privalomai turi būti perkeltos į valstybių nacionalinius teisės aktus.

Bernio konvencijos 9, 10, 10 bis straipsniuose numatyti išimčių iš autorių turtinių teisių apsaugos atvejai ir numatoma galimybė valstybėms narėms pačioms apibrėžti šių atvejų ribas. Būtent šiuo pagrindu ir atsirado skirtumai tarp skirtingų valstybių nacionalinių teisės aktų, įtvirtinančių autorių teisių išimtis, nes Bernio Konvencijoje numatyti apribojimai nėra privalomi, išskyrus nuostatas, numatančias citavimo išimtį (10 str.). Kai kurios valstybės, pvz. Prancūzija įtvirtino keletą apribojimų, tuo tarpu kitos šalys perkėlė visas nuostatas, reglamentuojančias autorių teisių išimtis⁸¹.

1994 m. Pasaulio Prekybos Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS) 9 straipsnyje numatyta, jog valstybės narės laikosi Bernio Konvencijos 1971 m. Stokholmo redakcijos 1–21 straipsnių ir jos priedo, tik išimtis padaroma dėl autorių asmeninių neturtinių teisių. TRIPS sutartimi buvo numatyti vadinamieji Berno–plus reikalavimai, kurie buvo reikalingi dėl naujai atsiradusių objektų, t.y. kompiuterių programų, ir dėl nuomos teisių. TRIPS sutarties 13 straipsniu pakartojamos Bernio Konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje numatytos nuostatos dėl trijų pakopų testo, taikytino ne tik atgaminimo teisei, bet ir visų kitų išimtinių autorių teisių atžvilgiu- buvo įtvirtinti autorių teisių apribojimai ir naujoms TRIPS sutartimi numatytoms teisėms⁸².

PINO autorių teisių sutartis gali būti vertinama kaip tam tikras Bernio Konvencijos patobulinimas, pritaikytas skaitmeninei erai ir kompiuterių tinklams. Tiek, kiek liečia autorių teisių apribojimus, įdomi pati PINO preambulė, kuri, atkartodama 1971 m. Stokholmo redakcijos Bernio Konvencijos pirmąjį paragrafą, pabrėžia ir pusiausvyros tarp autoriaus teisių ir plačiosios visuomenės interesų, ypač švietimo, tyrimų ir informacijos prieinamumo srityse, būtinybę⁸³. Norima pasiekti balansą ne tarp oponuojančių vienodai svarbių interesų ar teisių, o tarp autorių teisių kaip taisyklės ir taisyklės išimties- autorių teisių išimčių, kurios yra grindžiamos plačiosios visuomenės interesais. Susitariančioms šalims yra leidžiama taikyti apribojimus skaitmeninėje

⁸¹ Jegoram Cohen Herman. Restrictions on Copyright and Their Abuse. E.I.P.R. 2005, 27(10), P. 359

⁸² http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 3 d.

⁸³ Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentari. Vilnius: Phare, 2001. P. 25; Jegoram Cohen Herman. Restrictions on Copyright and Their Abuse. E.I.P.R. 2005, 27(10), P. 359

aplinkoje, taip pat numatyti naujas išimtis ir apribojimus, kurie būtų tinkami skaitmeninei aplinkai. PINO sutarties 10 straipsnio 2 dalies nuostatos⁸⁴ turi būti suprantamos kaip nei sumažinančios, nei išplečiančios apribojimų ir išimčių taikymo apimtį, leidžiamą pagal Berno konvenciją.

ES direktyvoje⁸⁵ dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje 5 straipsnyje taip pat pateikiamas išsamus išimčių sąrašas, kurio šalys narės negali išplėsti, numatydamos autorių teisių išimtis. Tačiau direktyvos 5 straipsnio 2 – 4 dalyse įtvirtintos neprivalomosios išimtys ir apribojimai nurodo tik išorines ribas, leidžiamas direktyvos, bet niekaip neįpareigoja šalių narių perimti visas šias išimtis ir įsipareigojimus. Vienintelė privaloma išimtis yra numatyta 5 str. 1 d. dėl laikino kūrinų atgaminimo.

Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (PINO) Nuolatinio autorių ir gretutinių teisių komiteto pranešime buvo apibendrintos ir suskirstytos valstybių nacionaliniuose įstatymuose numatytos nuostatų grupės, įtvirtinančios skirtingo pobūdžio teisių išimtis⁸⁶:

1. Nuostatos, kurių pagrindu tam tikrų kategorijų kūriniai gali būti netaikoma teisinė apsauga.
2. Nuostatos, kurios tam tikrais atvejais leidžia naudoti kūrinį, jei tai daroma atitinkamais tikslais arba tik tam tikrais specifiniais atvejais.
3. Nuostatos, kurios leidžia tam tikrą autorių teisių saugomo objekto panaudojimą, jei mokama kompensacija autorių teisių turėtojui.

Pirmoji grupė nuostatų numato galimybę valstybėms nesuteikti teisinės apsaugos tam tikros kategorijos kūriniai. Tokios nuostatos gali numatyti, jog dėl visuomenės poreikio lengvai ir greitai pasiekti kūrinį ir jį panaudoti, teisinė apsauga gali būti netaikoma įstatymų, oficialių administracinių bei teismų dokumentų, dienos naujienų, teismo proceso metu pasakytų kalbų atžvilgiu⁸⁷. Antroji nuostatų grupė įtvirtina teisių apsaugos išimtis dėl paskaitų, kalbų atgaminimo spaudoje, dėl kūrinų citavimo ir panaudojimo mokymo, informacijos tikslais, dėl laikino atgaminimo ir kt. Šių nuostatų turinys turėtų atspindėti jau labiau suvaržytą kūrinų panaudojimo lengvatą, lyginant su pirmąją nuostatų grupe. Tačiau šiuo atveju viešasis interesas vis dar stovi aukščiau privačių autoriaus interesų, tačiau kūrinio panaudojimas nėra neribojamas

⁸⁴<...>Taikydamos Berno konvenciją, bet kokius joje numatytų teisių apribojimus ir išimtis Susitariančiosios Šalys nustato tik tam tikrais ypatingais atvejais, kurie neprieštaruja įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus interesų.

⁸⁵Lietuvos Respublikos ATGTĮ 20 – 33 straipsniuose pateikiamas autorių turtinių teisių apribojimo sąrašas numato analogiškus autorių turtinių teisių apribojimo atvejus kaip ir ši direktyva.

⁸⁶World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 3-4

⁸⁷Ibid.

ir yra galimas tik nustatytiems panaudojimo tikslams ar egzistuojant specifinėms aplinkybėms⁸⁸. Trečiaja nuostatų grupe numatomos išimtys, kuriomis apribojamos autorių teisės, tačiau autoriui paliekama teisė gauti atlyginimą. Visuomenei suteikiama galimybė pasinaudoti kūrinium, jei už tai yra atitinkamai kompensuojama autoriui. Tai dažniausiai realizuojama įstatyminių arba privalomų licencijų pagrindu.

Toliau darbe apžvelgsime autorių teisių uždarytas ir atvirojas išimčių sistemas, kurios yra nulemtos autorių teisių išimčių įtvirtinimo nacionaliniuose įstatymuose skirtumų.

2.1 ATVIROS IR UŽDAROS AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ SISTEMOS

Bet kurioje teisinėje sistemoje autorių teisės ribojamos apimtimi, terminais ir naudojimo būdais. Autorių teisių išimtys – tai įstatymų nustatyti atvejai, kai kūrinys gali būti naudojamas be autoriaus leidimo ir nemokant jam atlyginimo. Galima surasti nuomonių, jog tam tikra prasme šie specialūs atvejai yra kompensuojami dėl autoriui tenkančio teisių monopolio⁸⁹.

Pagal tai, kokia forma autorių teisių išimčių nuostatos įtvirtinamos valstybių nacionaliniuose įstatymuose, galima išskirti dvi sistemas ar du taip vadinamus autorių teisių išimčių įtvirtinimo „stilius“⁹⁰:

1. Atviroji autorių teisių išimčių sistema
2. Uždaroji autorių teisių išimčių sistema

Atviroji autorių teisių išimčių sistema paremta lanksčiu išimčių įtvirtinimu bendro pobūdžio teisės nuostatomis⁹¹, gana abstrakčiai ir nekonkretizuotai įvardinančiomis nedidelį skaičių išimčių⁹². Toks išimčių įtvirtinimo „stilius“ ypač vertinamas dėl lankstumo ir plataus pritaikomumo. Geriausias atvirosios autorių teisių išimčių sistemos pavyzdys yra JAV, kurių Autorių teisių akto 107 straipsnis numato „*fair use*“ – sąžiningos praktikos- išimtį⁹³, efektyvų ir itin lankstų teisinį instrumentą, leidžiantį teismams įvertinti ginčijamas veikas „sąžiningumo“ (*angl. fair*) kriterijaus pagrindu.

⁸⁸ World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 3-4

⁸⁹ Dusollier Séverine. Exceptions and Technological Measures in the European Copyright Directive of 2001 - An Empty Promise. IIC 2003 Heft 01. P. 64

⁹⁰ World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 67

⁹¹ Lepage Anne. Overview of Exceptions and Limitations to Copyright in the Digital environment. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001396/139696E.pdf> P. 5

⁹² Burrell R., Coleman A. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge: University Press, 2005. P. 4

⁹³ World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 67

Priešinga pirmajai sistemai yra uždaroji autorių teisių išimčių sistema, kuri paremta nemažu skaičiumi numatomų specifinių išimčių, kuriomis itin tiksliai apibūdinamos veiklos, nelaikomos teisių pažeidimais⁹⁴. Šios sistemos esmė- baigtinis teisėtų veiksmų, nelaikomų teisių pažeidimais, sąrašas⁹⁵. Toks teisių išimčių įtvirtinimo sprendimas priimtinas tiek Europos valstybėms, tame tarpe ir Lietuvai, kurios vadovaujasi kontinentine autorių teisių koncepcija, tiek toms Europos valstybėms, kurios savo teisės sistemą grindžia bendrosios teisės normomis, pvz. Jungtinei Karalystei ir Airijai⁹⁶. Uždarojo autorių teisių išimčių sąrašo pavyzdžiu galėtų būti Europos Sąjungos direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje 5 straipsnis arba Jungtinės Karalystės 1988 m. Autorių teisių, Dizaino ir Patentų akto I dalies III skyrius, kuris įtvirtina daugiau kaip 60 straipsnių, detaliai reglamentuojančių autorių teisių pažeidimus nelaikomus veiksmus⁹⁷, taip pat ir Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodekso L 122-5 straipsnis, kuriame numatyta teisė atgaminti kūrinių asmeniniam naudojimui, numatytos galimybės cituoti kūrinių ir panaudoti kūrinių analizei, spaudos apžvalgai, parodijai, pastišui. Šios Intelektinės nuosavybės kodekse esančios išimtys yra vienintelės galimos autorių teisių išimtys, kuriomis apribojamas autoriaus teisių monopolis, todėl autorių teisių išimčių negalima interpretuoti plečiamai.

Dauguma Europos valstybių dėl įtvirtinamo tikslo ir konkretaus išimčių sąrašo atrodo panašios, tenka pastebėti, jog jos panašios dėl paties išimčių įtvirtinimo būdo. Iš tiesų, Europos valstybės skiriasi numatytu autorių teisių išimčių sąrašo turiniu, t.y. skiriasi pagal tai, kokios autorių teisių išimtys sudaro minėtą sąrašą.

Dažniausiai įtvirtinamos šios visuotinai pripažintos autorių teisių išimtys- kūrinių atgaminimas asmeniniais poreikiais, parodijos ir citavimo teisė, galimybė panaudoti kūrinių mokslo ar mokymo tikslais, naujienų pranešimams, numatomos bibliotekų lengvatos, išimtys iš įstatymų, oficialių administracinių bei teismo dokumentų tekstų apsaugos⁹⁸. Tačiau net ir dėl šių bendrai pripažintų išimčių, kai kurios valstybės daro išimtis, pvz. Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodeksas neįtvirtina autorių teisių išimčių dėl kūrinių panaudojimo tyrimų, mokymo

⁹⁴ Burrell R., Coleman A. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge: University Press, 2005. P. 4

⁹⁵ World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “ WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 67

⁹⁶ Lepage Anne. Overview of Exceptions and Limitations to Copyright in the Digital environment. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001396/139696E.pdf> P. 6

⁹⁷ http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1988/Ukpga_19880048_en_4.htm . Prisijungimo laikas: 2006m. Gruodžio 4 d.

⁹⁸ Dusollier Séverine. Exceptions and Technological Measures in the European Copyright Directive of 2001 - An Empty Promise. IIC 2003 Heft 01, P. 64

tikslais bei nenumato lengvatų bibliotekoms⁹⁹, Vokietijos¹⁰⁰ ir Olandijos¹⁰¹ autorių teisių įstatymai neįtvirtina kūrinio panaudojimo parodijai teisės.

Autorės nuomone, atviroji išimčių sistema yra efektyvesnė tuo, kad neužkerta kelio atsirasti naujoms autorių teisių išimtims, nuolat plėtojasi ir kinta. Tai aktualu ypač šiandien, kai dėl nuolatinės įvairaus pobūdžio informacinių technologijų kaitos ir progreso, autoriams suteikiamos naujos saviraiškos ir kūrinų kontrolės galimybės, o remiantis proporcingumo principu, kūrinų naudotojams turėtų būti numatomos naujos teisių išimtys, kuriomis jie galėtų pasinaudoti. JAV teismai savo sprendimais novatoriškai gali keisti ir pritaikyti autorių teisių sistemą prie naujų realijų. Tuo tarpu Prancūzijoje, kurios Intelektinės Nuosavybės kodekse, nors ir yra numatytos tam tikros autorių teisių išimtys, teismams nebus leidžiama pripažinti naujų išimčių, nenumatytų nacionaliniame įstatyme¹⁰². Taigi, Europos valstybių atveju¹⁰³, technologinio progreso poveikio autorių teisių sistemai teisinis reguliavimas nėra toks lankstus, kaip kad JAV.

2.2 FAIR USE IŠIMTIS

Kaip jau buvo minėta, labiausiai žinomas atvirosios autorių teisių išimčių sistemos pavyzdys yra JAV, kurių 1976 m. Autorių teisių įstatymo 107 straipsnis įtvirtina *fair use* (*sažiningos praktikos*) išimtį. *Fair use* išimties pagrindu tam tikromis aplinkybėmis autorių teisėmis saugomas kūrinys gali būti panaudotas socialiai naudingiems tikslams, neturint autorių teisių turėtojų sutikimo¹⁰⁴.

JAV taikoma *fair use* doktrina skiriasi nuo kitose bendrosios teisės jurisdikcijose (Kanadoje, Jungtinėje Karalystėje¹⁰⁵, Singapūre, Australijoje, Naujoje Zelandijoje) taikomos *fair dealing* doktrinos. *Fair dealing* doktrina leidžia pasinaudoti autorių teisių objektu, jei tai daroma nekomerciniais mokslo, tyrimų, asmeninių studijų pagrindais, taip pat *fair dealing* išimtis apima

⁹⁹ http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpialtext.htm. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 4 d.

¹⁰⁰ <http://www.gesetze-im-internet.de/urhg/index.html>. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 4 d.

¹⁰¹ <http://www.ivir.nl/legislation/nl/copyrightact.html>. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 4 d.

¹⁰² Dusollier Séverine. Exceptions and Technological Measures in the European Copyright Directive of 2001 - An Empty Promise. IIC 2003 Heft 01, P. 64

¹⁰³ Tačiau galima pastebėti, jog 1912 m. Olandijos Autorių teisių įstatymo nuostatose suformuluotos taip, jog nėra specifinės techninės terminijos. Kai Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje ir JAV kiekviena technologinė revoliucija (radijas, televizija, kompiuteris, internetas) sukeldavo ir autorių teisių krizę, Olandija to išvengė dėl itin lanksčios įstatymo struktūros ir paties turinio, kadangi nebuvo numatytos specifinės teisės tam tikros technologijos pagrindu, todėl ir įstatymų leidėjai nebuvo priversti keisti viso įstatymo teksto, o tik tam tikrus skyrius. <http://www.fipr.org/copyright/guide/netherlands.htm>. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 4 d.

¹⁰⁴ Sony Corp. v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417 (1984),

<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=464&invol=417>. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 4 d.

¹⁰⁵ 2001/29/EB direktyvos įgyvendinimo ir jos nuostatų perkėlimo į nacionalinius įstatymus pagrindu, Jungtinė Karalystė dar labiau apribojo *fair dealing* išimties taikymo apimtį. Burrell R., Coleman A. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge: University Press, 2005. P. 42

kūrinio panaudojimą kritikos, apžvalgos, naujienų pranešimų tikslais. Tačiau net jei kūrinys naudojamas minėtais tikslais, veikla vertinama dar pagal keturis kriterijus:

1. ar galima taikyti išimtį konkrečiam kūriniai;
2. ar kūrinys naudojamas, siekiant vieno iš įstatyme nurodyto tikslo;
3. ar naudojimas sąžiningas;
4. ar pakankamai aiškiai nurodytas kūrinio autorius¹⁰⁶.

Taigi, valstybės, kurios be baigtinio autorių teisių išimčių sąrašo, dar numato ir *fair dealing* išimtį, vis tiek bus priskirtos prie uždarytų autorių teisių išimčių sistemos valstybių, nes *fair dealing* išimties taikymo galimybės yra apribotos ir susiaurintos iki konkrečių taikymo atvejų.

Fair use išimtis taikoma tada, kai tikslas skatinti originalių kūrinių kūrybą bus tinkamiau įgyvendinamas, jei originalių kūrinių panaudojimas ne draudžiamas, o leidžiamas¹⁰⁷. JAV *Fair use* doktrina teoriškai taikoma visų išimtinių autoriaus teisių atžvilgiu, tačiau remiantis bylomis, galima teigti, jog *fair use* išimtis dažniausiai taikoma atgaminimo teisei bei teisei į išvestinius kūrinius¹⁰⁸. Ši doktrina veikia tam tikra „subsidijs“ plačiajai visuomenei- *fair use* išimties pagrindu gali būti leidžiama ribotai pasinaudoti antrinio kūrinio autoriui originaliu kūriniu, originaliojo kūrinio autoriaus teisių sąskaita¹⁰⁹. Būtina pažymėti, jog *fair use* yra tiek teisės, tiek fakto klausimas. Jei atsakovas teisme savo veiksmus gina *fair use* pagrindu, teismas pirmiausia turi nustatyti ir įvertinti faktus, tiesiogiai susijusius su kiekvienu įstatyme numatytu faktoriumi, ir tik tada spręsti teisės klausimą- ar ginčijama veikla gali būti kvalifikuojama kaip *fair use*.

Fair use išimties esmę sudaro keturi veiklos vertinimo kriterijai, kuriais teismas remiasi, sprenddamas, ar tam tikra veikla gali būti pripažinta sąžininga.

Taigi, kūrinių atgaminimas teisėtas (*angl. fair*), jei tai daroma kritikos, komentavimo, naujienų reportažų, mokymo, tyrimų tikslais arba jei veikia atitinka keturis *fair use* kriterijus:

1. Panaudojimo tikslas ir pobūdis;
2. Panaudoto kūrinio pobūdis;
3. Panaudotos kūrinio dalies dydis ir esmingumas, lyginant ją su visu kūriniu;
4. Panaudojimo pasekmės potencialioje rinkoje¹¹⁰.

¹⁰⁶ Burrell R., Coleman A. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge: University Press, 2005. P. 43;

¹⁰⁷ JAV Apeliacinio Teismo byla Arica Institute, Inc. v. Helen Palmer 970 F.2d 1067 (1992).

¹⁰⁸ Lepage Anne. Overview of Exceptions and Limitations to Copyright in the Digital environment. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001396/139696E.pdf> P. 5. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 5 d.

¹⁰⁹ Sony Corp. v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417 (1984),

<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=464&invol=417>.

¹¹⁰ <http://www.copyright.gov/fls/fl102.html>. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 5 d.

Pirmuoju *fair use* faktoriumi yra vertinama, ar kūrinys atgamintas teisėtai, ar kūrinio atgaminimu buvo siekiama komercinių interesų ir t.t. JAV Aukščiausiasis Teismas *Campbell v. Acuff Rose*¹¹¹ byloje, labiau žinomoje *Pretty Woman* pavadinimu, dėl pirmojo *fair use* kriterijaus pasisakė, jog itin svarbu nustatyti, ar naujasis kūrinys vien tik užėmė originalaus kūrinio vietą, ar kartu įnešė ir kažko naujo, t.y. ar šis naujasis kūrinys pasižymi nauja išraiška, kitokia reikšme ar įdomesniu idėjiniu turiniu, tuo būdu pakeisdamas originalą. Nors ne visais atvejais išvestinė kūryba bus pripažįstama sąžininga (angl. *fair*), tačiau tokio pobūdžio kūrinių kūrimas yra vienas svarbiausių aspektų, skatinančių literatūros, meno ir mokslo progresą¹¹² ir kartu sudaro pačios *fair use* doktrinos branduolį¹¹³. Antrasis kriterijus numato būtinybę išanalizuoti panaudoto kūrinio pobūdį, t.y. nustatyti, ar kūrinys buvo viešai paskelbtas, ar kūrinys yra kūrybinės veiklos rezultatas, ar kūrinys išreikštas skaitmenine ar analogine forma¹¹⁴. Taip bandoma nustatyti kūrinio vertę. Kuo labiau kūrybiškas autorių teisėmis saugomas kūrinys, tuo mažesnė galimybė, jog jo panaudojimas išvestinio kūrinio sukūrimo bus pripažintas sąžiningu. Trečiuoju kriterijumi vadovaudamasis, teismas vertina, kiek originalaus kūrinio buvo nukopijuota, ir ar nukopijuota dalis sudaro originalaus kūrinio esminį pagrindą. Tiriama, ar panaudoto kūrinio dalis ir jos vertė proporcingai atitinka kopijavimo tikslą¹¹⁵. Trečiasis *fair use* kriterijus siejasi su ketvirtuoju kriterijumi, kuris numato kūrinio dalies panaudojimo efektą potencialiai originalaus kūrinio rinkai ar originalaus kūrinio vertei. Turi būti įvertintas balansas tarp naudos, kurią autorių teisių turėtojas galėtų gauti, jei naudojimas būtų pripažintas neteisėtu, ir naudos, kurią visuomenė galėtų gauti, jei naudojimas būtų pripažintas sąžiningu¹¹⁶. Taip pat įmanoma situacija, kai išvestinis kūrinys nors ir pažeis originalaus kūrinio rinką, tačiau toks kūrinio panaudojimas vis tiek bus kvalifikuotas kaip *fair use*¹¹⁷.

Fair use išimties taikymas itin palankus šiuolaikinių technologijų nuolatinio progreso metu, kadangi dėl nuolatinės kaitos ir didėjančių galimybių įvairiai panaudoti kūrinių tiek

¹¹¹ JAV Aukščiausiojo Teismo byla *Campbell v. Acuff-Rose*, 510 U.S. 569 (1994).

¹¹² Išvestinių intelektinės teisės objektų pavyzdžiu, autorės nuomone, yra ir antriniai išradimai patentų srityje. Antriniai išradimai gali būti įvardinti kaip tam tikra ankstesnių išradimų kompiliacija, tačiau jei nauji išvestiniai išradimai atitinka būtinus patentabilumo (naujumą, išradimo lygio, pritaikomumo pramonėje) kriterijus, jiems suteikiama patentinė apsauga.

¹¹³ JAV Aukščiausiojo Teismo byla *Campbell v. Acuff-Rose*, 510 U.S. 569 (1994).

¹¹⁴ http://www.louandy.com/CASES/RTC_v_Netcom.html. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 5 d.

¹¹⁵ JAV Aukščiausiojo Teismo byla *Harper and Row Publisher v. Nations Enterprises*, 471 U.S. 539 (1985). Teisė išleisti buvusio JAV prezidento Džeraldo Fordo (Gerald Ford) memuarus buvo suteikta Harper & Row leidyklai, tačiau dar iki išleidimo TIME žurnale, kitas žurnalas- The Nation išspausdino svarbiausias memuarų ištraukas, neturint nei G.Ford, nei Harper & Row leidyklos, nei TIME žurnalo leidimo. Teismas nusprendė, jog kūrinio pasisavinimas negali būti pateisintas viešuoju interesu, jog visuomenė turi žinoti svarbios politinės figūros nuomonę dėl istorinių faktų.

¹¹⁶ http://www.louandy.com/CASES/RTC_v_Netcom.html. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 5 d.

¹¹⁷ *Campbell v. Acuff-Rose* 510 U.S. 569 (1994) byloje antrinis muzikos kūrinys buvo pripažintas kaip parodija, todėl veikla kvalifikuota kaip *fair use*.

tradicinėje, tiek elektroninėje erdvėje, gana sudėtinga numatyti visus konkrečius atvejus, kai kūrinio panaudojimas nebus autorių teisių pažeidimu.

Bendrųjų JAV teisės gairių taikymas ir baigtinio bei tikslaus išimčių sąrašo nebuvimas neleidžia aiškiai nustatyti *fair use* doktrinos konkrečiose bylose, tačiau nepaisant to, *fair use* išimties pagrindu yra sukurta lanksti sistema, kuri geba pritaikyti ir įgyvendinti sprendimus, sąlygotus naujų technologijų, nors visuotinai yra sutinkama, jog *fair use* doktrina yra komplikuočiausia visoje autorių teisėje¹¹⁸. „*Fair use*“ tipo teisių apribojimai gali veikti daug lanksčiau ir efektyviau tame laikotarpyje, kol bus geriau iširtas skaitmeninės aplinkos poveikis autorių teisių turėtojams ir vartotojams¹¹⁹, tad tokiu būdu įstatymų leidėjams būtų suteikta galimybė preciziškai išnagrinėti kiekvieną iš būsimų teisių išimčių, palankių vartotojams, taikomų elektroninėje erdvėje.

2.3 SPECIALUS AUSTRALIJOS AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ MODELIS

2006 m. Australijos¹²⁰ Vyriausybės pasiūlyta 1968 m. Autorių teisių įstatymo pataisa dėl autorių teisių pokyčių skaitmeninėje aplinkoje (angl. *Copyright Amendment Bill 2006*)¹²¹, kurią priėmus, Australija galėtų prisijungti prie 1996 m. PINO autorių teisių sutarties, numato specifinį autorių teisių išimčių modelį, ypač dėl kūrinio atgaminimo galimybių, ir šio modelio analogo nerasia kitoje pasaulio valstybėje¹²². Pagal dabartinį Australijos autorių teisių įstatymą, tik autorių teisių turėtojai turi išimtinę teisę atgaminti ir daryti kūrinio kopijas¹²³. Įstatyme nėra numatytos bendros išimties dėl kūrinio atgaminimo asmeniniais tikslais (jei muzikos kūrinių atgaminimas vykdomas muzikos studijų studentų, toks atgaminimas galbūt gali būti pateisintas mokymosi ar studijų tikslais). Tačiau įdomu jau vien tai, jog Australija svarsto įgyvendinti amerikietišką *fair use* variantą, nors iki šiol veikusi autorių teisių išimčių sistema buvo pagrįsta Jungtinės Karalystės *fair dealing* doktrina.

Pataisoje vienos svarbiausių svarstomų išimčių yra susietos su kūrinio atgaminimu. Numatoma leisti daryti radijo ar televizijos transliuojamų laidų įrašus, esant tam tikroms sąlygoms¹²⁴ (tai vadinamasis *angl. time-shifting*¹²⁵), taip pat išplečiama atlikėjų teisių apsaugos

¹¹⁸ JAV Aukščiausiojo Teismo byla *Sony Corporation v. Universal City Studios* 464 USC 417 (1984).

¹¹⁹ Hugenholtz P. Bernt (red.) *Copyright and Electronic Commerce. Legal Aspects of Electronic Copyright Management*. London: Kluwer Law International, 2000. P. 146

¹²⁰ Australija yra Berno Konvencijos, Romos Konvencijos, TRIPS sutarties valstybė narė ir šiuo metu siekia prisijungti prie PINO sutarčių.

¹²¹ http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/Copyright_IssuesandReviews_CopyrightAmendmentBill2006

¹²² <http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/RWP24B81ED676EE838BCA2571B100066F7F#4>

¹²³ 1968 Australijos Autorių teisių įstatymo 31, 85-88 straipsniai.

¹²⁴ Įrašas turi būti padarytas transliacijos metu, namuose, skirtas tik asmeniniam ar namų naudojimui, norint pasižiūrėti ar pasiklausyti įrašo asmeniui tinkamu metu.

apimtis, ir suteikiama ypač svarbi teisė- tam tikrų originalių objektų, saugomų autorių teisėmis, savininkui bus leidžiama atgaminti objektus tam tikra forma (angl. *format-shifting*), t.y. savininkas gali perkelti muzikinius kūrinius iš teisėtų CD, kasečių, vinilinių plokštelių į nešiojamą MP3 grotuvą, nuotraukas, knygas, filmus pakeisti į elektroninį formatą ir kt.¹²⁶. Tokiu būdu bus atgaminamas originalus kūrinys ir teisėtai padaroma pagrindinė jo kopija (angl. *main copy*). Atgaminimo veiksmai nebus vertinami kaip autorių teisių pažeidimas, jei toks atgaminimas atitiks keliamus reikalavimus: atgaminimą turi atlikti originalaus produkto savininkas savo asmeninėms ar namų reikmėms (pvz. nori naudoti pagrindinę kopiją vietoj originalios kopijos), atgaminimas galimas tik nustatytomis formomis¹²⁷, pagrindinė kopija negali būti padaryta nuo autorių teisės pažeidžiančios kūrinio kopijos. Pagrindinės kopijos nebegalima kopijuoti ir ji taps pažeidžianti autorių teises, jei savininkas perleis originalų objektą kitam asmeniui, o pats toliau naudosis pagrindine objekto kopija, taip pat pagrindinė kopija taps pažeidžiančia autorių teises, jei bus parduodama, skolinama, siūloma prekyboje ir kt.¹²⁸.

Teismo sprendimas bus pagrįstas proceso metu šalių pateiktais įrodymais, todėl ne visada veikla, padaryta vieno iš keturių *fair dealing* tikslų pagrindu, bus įvertinta kaip teisėta ir nepažeidžianti autorių teisių.

Australijos autorių teisių įstatymas numato ir kai kuriais atvejais taiko netgi tikslesnes išimtis nei ES autorių teisių direktyva, kurios yra taikomos tik tam tikroms kūrinių kategorijoms, gretutinėms teisėms arba tik specialioms kūrinio panaudojimo būdams. Tačiau kita vertus, įstatymas numato ir keletą nuostatų, kurios labiau atspindi JAV *fair use* formulę¹²⁹.

¹²⁵ Time shifting leidžiamas Airijoje, Jungtinėje Karalystėje bei JAV. Time shifting pradžia siejama su Sony (Betamax) byla, kurioje teismas pripažino, jog televizijos transliacijų įrašymas vėlesnei peržiūrai atitinka sąžiningą praktiką (fair use).

¹²⁶ 2006 m. Autorių teisių įstatymo pataisos 43C, 47J, 109A, 110AA straipsniai. http://www.comlaw.gov.au/ComLaw/Legislation/Bills1_nsf/framelodgmentattachments/AB9A6FF9AA316C8ACA25721000039342. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 5 d.

¹²⁷ Jei originalus objektas yra išreikštas forma A, jo savininkas šį originalų objektą gali atgaminti forma B tik vieną kartą- antroji kopija forma B draudžiama. Vis dėlto savininkas gali padaryti kitą pagrindinę kopiją nauja forma C. Šiomis sąlygomis ribojamas daugkartinis atgaminimas viena forma.

¹²⁸ <http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/RWP24B81ED676EE838BCA2571B100066F7F#4>. Prisijungimo laikas: 2006 m. Gruodžio 5 d.

¹²⁹ World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “ WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 75

3. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMČIŲ TAIKYMO SĄLYGOS

Pirmą kartą 1967 m. Stokholmo konferencijos metu, peržiūrint Berno konvenciją, buvo nuspręsta suformuluoti bendro pobūdžio nuostatas, kurių pagrindu valstybių nacionaliniuose įstatymuose būtų įtvirtinamos tuo metu egzistavusios ir galimai būsimos autorių teisių išimtys. Šios nuostatos buvo įtvirtintos Berno Konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje, kur numatyta, jog Berno Sąjungos šalių įstatymai gali leisti atskirais ypatingais atvejais atgaminti kūrinius su sąlyga, jei šis atgaminimas neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepažeidžia teisėtų autoriaus¹³⁰ interesų. Šie reikalavimai bendrai vadinami „trijų pakopų testu“¹³¹.

Vėlesniais tarptautiniais specialiais susitarimais dėl autorių teisių apsaugos, kuriuos leidžia sudaryti Berno Konvencijos 20 straipsnis, t.y. Pasaulio Prekybos organizacijos sutartimi dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS) ir Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartimi (PINO) buvo numatyta, jog „trijų pakopų testas“ bus taikomas visais atvejais, norint apriboti ir kitas autorių turtines teises. Taigi, 3 sąlygų formulė buvo pradėta taikyti ir teisei platinti, transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti kūrinių, taip pat teisei padaryti kūrinių viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internetu)¹³² apribojimų atvejais, o ne tik atgaminimo teisei. ES direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje 5 straipsnio penktoji dalis numato trijų pakopų testą. Tačiau šiuo atveju nenumatomas testo adresatas, kurį įvardino tiek Berno konvencija („Sąjungos šalys“), tiek TRIPS sutartis („Valstybės narės“), tiek ir PINO autorių sutartis („Susitariančios šalys“). Visų trijų paminėtų tarptautinių teisės aktų adresatai yra susitariančių valstybių vyriausybės, kurios įtakoja įstatymų, reglamentuojančių autorių teisių išimtis ir apribojimus, leidybą, todėl galima teigti, jog Direktyvoje įtvirtintas trijų pakopų testas skirtas ne tiek valstybių narių vyriausybėms, tačiau plačiajai visuomenei bei valstybių narių teismams, kurie trijų pakopų testą privalo taikyti kiekvienoje byloje, susijusiose su autorių teisių išimtimis¹³³.

¹³⁰ Tiek Berno Konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje, tiek PINO autorių teisių sutarties 10 straipsnyje, įtvirtinančiame teisių apribojimus ir išimtis, numatoma, jog išimtys negali pažeisti teisėtų „autoriaus interesų“, tačiau TRIPS sutarties 13 straipsnyje vietoj „autorių“ sąvokos įtvirtinama daug platesnė sąvoka „teisių turėtojai“, kuri apima ir pačius autorius, sukūrusius kūrinių, ir teisių turėtojus, kuriems autorius perdavė atitinkamas autoriaus turtines teises į sukurtą kūrinių ir jie gali jomis laisvai disponuoti. Taigi, pagal TRIPS sutartį, autorių teisių išimčių taikymo ribos dar labiau susiaurinamos.

¹³¹ World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 20

¹³² Matulevičienė J. N. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo, mokslinių tyrimų ir informacijos tikslais//Jurisprudencija, 2004. T. 55(47); 46-56. P. 48

¹³³ Geiger Ch. The Three Step Test, a Threat to a Balanced Copyright Law? IIC 2006 Heft 6, 684- 699. P. 684

Berno Konvencijos 9 straipsnio 2 dalis numato tris atskiras sąlygas, kurių turi būti laikomasi iki tol, kol atgaminimo teisei taikoma išimtis įtvirtinama nacionaliniame įstatyme. Teisių išimtys nacionalinėje teisėje turi būti aiškiai apibrėžtos, tačiau nėra būtina tiksliai numatyti kiekvieną galimą situaciją, kuriai teisių išimtis galėtų būti taikoma. Užtenka vien jau to, jog teisių išimties apimtis yra žinoma ir išsami¹³⁴.

Analogiškos „trijų pakopų testo“ sąlygos teisių išimtims įtvirtintos ir ATGTĮ 19 straipsnyje.

Pirmąją trijų pakopų testo sąlyga siekiama nustatyti, jog autorių teisių išimtys ar apribojimai būtų taikomi ribotai ir tik išimtiniais atvejais. Kitais žodžiais tariant, autorių teisių išimtys turėtų būti vertinamos itin siauriai tiek kokybine, tiek kiekybine prasme. Pirmoji sąlyga yra priešprieša visiems normaliems ir įprastiems atgaminimo atvejams, kadangi jos pagrindu turi būti valstybių įstatymuose numatomi tik ypatingi atvejai, kai kūrinio atgaminimas yra leidžiamas.

Antroji sąlyga yra ta, kad leidžiamas kūrinio atgaminimas turi neprieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui. Norint interpretuoti šią sąlygą, reikia žiūrėti į atskirą teisę, iš kurios daroma išimtis. Taip pat jeigu tam tikras kūrinio panaudojimo būdas yra įprastas autorių pajamų šaltinis, tai iš jų šis šaltinis neturi būti atimtas ribojant teises ar taikant išimtis¹³⁵.

Trečioji testo sąlyga yra ta, jog kūrinio naudojimas neturi nepagrįstai pažeisti teisėtų autoriaus interesų. Bernardo konvencija numato tik „autoriaus interesus“, tuo tarpu TRIPS ir šiandieninis LR ATGTĮ numato, jog kūrinio naudojimas negali pažeisti autoriaus ar kito autorių teisių subjekto, turėtojo interesų. Kadangi Bernardo konvencija saugo tiek autorių turtines, tiek neturtines teises, 9 straipsnyje numatyta „autoriaus interesų“ sąvoka apima autoriaus turtinius, tiek asmeninius neturtinius interesus. Šiuo reikalavimo pagrindu numatomos autorių teisių išimtys neturi nepagrįstai pabloginti teisėtų autorių interesų. Teisėti interesai – tai galimybė remiantis išimtinę teisę derėtis dėl atitinkamo atlyginimo dydžio už licenciją ir gauti teisingą, įstatymais pagrįstą atlyginimą už kūrinio naudojimą¹³⁶.

Taigi, apibrėžėme tarptautinio reikalavimų teisių išimtims standarto sąlygas, kurių valstybės laikosi, iki įtvirtindamos autorių teisių išimtis savo nacionaliniuose įstatymuose. Tokia „trijų pakopų testo“ interpretacija, pateikta PINO Nuolatinio autorių teisių komiteto pranešime, leidžia kartu sutikti su vienu iš „Autorių teisių ir gretutinių teisių apribojimo, susijusio su kūrinio

¹³⁴ World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 21

¹³⁵ Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentari. Vilnius: Phare, 2001. P. 25

¹³⁶ Ten pat. P. 26.

atgaminimu asmeniniais tikslais, kompensavimo mechanizmo įgyvendinimo pasekmių tyrimo ataskaitos“ autoriumi, jog šiuos principus, vadinamus „trijų pakopų testu“ nacionalinis įstatymų leidėjas turi taikyti reglamentuodamas autorių teisių ir gretutinių teisių išimtis nacionaliniuose įstatymuose, o ne pažodžiui perkelti į nacionalinio įstatymo tekstą¹³⁷. Dėl šios priežasties dauguma ES šalių (tarp jų – Austrija, Vokietija, Danija, Ispanija, Olandija, Didžioji Britanija) įgyvendindamos Direktyvos 2001/29/EB nuostatas nacionaliniuose įstatymuose nustatė konkrečias išimtis, tiesiogiai nenumatydamos „trijų pakopų testo“, įtvirtinto Direktyvos 5 straipsnio 5 dalyje, kadangi toks testas buvo atliktas įstatymų leidybos procedūrų metu.

Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme atskirai įtvirtinami ir minėti išimčių principai (19 straipsnis) ir konkrečios išimtys (20-33 straipsniai), todėl nėra aišku ar pačiame įstatyme nustatytos išimtys yra šių principų taikymo rezultatas ar jų papildymas¹³⁸.

¹³⁷ Autorių teisių ir gretutinių teisių apribojimo, susijusio su kūrinių atgaminimu asmeniniais tikslais, kompensavimo mechanizmo įgyvendinimo pasekmių tyrimo ataskaita. Vilnius, 2003 m. gruodžio 9 d. http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/AUTORIU_ataskaita.pdf. P. 67

¹³⁸ Autorių teisių ir gretutinių teisių apribojimo, susijusio su kūrinių atgaminimu asmeniniais tikslais, kompensavimo mechanizmo įgyvendinimo pasekmių tyrimo ataskaita. Vilnius, 2003 m. gruodžio 9 d. http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/AUTORIU_ataskaita.pdf. P. 67

4. AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTYS IR JŲ REIKŠMĖ EL. ERDVĖJE

Autorių teisių išimtys gali būti taikomos ir elektroninėje erdvėje, jei jos realizuojamos šioje aplinkoje, laikantis ATGTĮ 19 str. numatytų reikalavimų, taip pat jei pats autorių teisių objektas nėra apsaugotas techninėmis apsaugos priemonėmis¹³⁹, ir jei autorių teisių išimtis įmanoma techniškai realizuoti elektroninėje erdvėje. Taip pat vienas pagrindinių aspektų, skiriančių tradicinį teisių išimčių taikymą fizinėje tikrovėje nuo veikų, atliekamų autorių teisių išimčių pagrindu elektroninėje erdvėje, yra būtent aplinkos, kurioje veikia atliekama, aspektas.

Tam tikros LR ATGTĮ numatytos autorių teisių išimtys gali būti realizuojamos tik elektroninėje erdvėje. Jas galime įvardinti kaip specialias autorių teisių išimtis elektroninėje erdvėje- tai laikino kūrinio atgaminimo išimtis, kompiuterių programų archyvavimas, atgaminimas adaptavimo tikslais, kompiuterių programų dekompiliavimas, duomenų bazių naudojimas. Kai kurios kitos LR ATGTĮ numatytos autorių teisių išimtys gali būti taip pat taikomos elektroninėje erdvėje, jei jos atitinka aukščiau išvardintus reikalavimus. Kaip ir tradicinėje aplinkoje, visi kūrinio panaudojimo būdai, vykdomi autorių teisių išimčių pagrindu elektroninėje erdvėje, yra galimi su sąlyga, jog tokiu panaudojimo nėra siekiama tiesioginės ar netiesioginės komercinės naudos.

Toliau darbe įvardinsime kai kurias svarbiausias autorių teisių išimtis, jų reikšmę ir taikymo galimybes elektroninėje erdvėje, kuri gali būti suprantama kaip nepriklausoma, neturinti fizinių ar teisinių sienų komunikavimo terpė, neturinti “centrinės valdžios” ar centralizuotų kontrolės mechanizmų¹⁴⁰. Ši socialiai reikšminga terpė, kurioje milžiniškais greičiais vyksta duomenų perdavimas ir gavimas, yra nebeatsiejama nuo modernios informacinės visuomenės, kuri vis daugiau savo veiklos perkelia į skaitmeninę aplinką, ir kartu ten gali realizuoti jai tenkančias teises.

Kūrinio laikinas atgaminimas

LR ATGTĮ 29 straipsnis nustato laikiną kūrinio atgaminimą. Leidžiama be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo atlikti laikinus atgaminimo veiksmus, kurie yra trumpalaikiai arba atsitiktiniai, sudarantys neatskiriamą ir esminę technologinio proceso dalį ir atliekami tik tam, kad tarpininkas galėtų užtikrinti veiksmingą perdavimą kompiuterių tinklais tarp trečiųjų asmenų, arba tam, kad paskui būtų teisėtai (kai tai leidžia autorių teisių subjektas arba to neriboja šis įstatymas) pasinaudota kūrinium, jeigu tokie

¹³⁹ Jei autorių teisių subjektas, siekdamas įgyvendinti ar apsaugoti jam įstatymo nustatytas teises, naudoja technines apsaugos priemones, gali būti taikomos ATGTĮ 75 straipsnio numatytos autorių turtinių teisių išimtys.

¹⁴⁰ http://mrtbox.net/ecc/konfl/ppt/M.%20Kiskio%20E-kom_prezentacija.ppt

laikini atgaminimo veiksmai atskirai neturi ekonominės vertės; taip pat daryti trumpalaikius kūrinių įrašus, kuriuos daro transliuojančiosios organizacijos ar transliuojančiosios organizacijos vardu ir atsakomybe veikiantis asmuo savo pačių įranga ir savo transliacijoms.

Informacinės Visuomenės direktyvos 5 str. 1 d. įtvirtinta privaloma išimtis laikiniams atgaminimo veiksams, kurie yra trumpalaikiai arba atsitiktiniai ir kartu- būtina bei svarbi technologinio proceso dalis, kurių vienintelis tikslas sudaryti sąlygas tarpininkui perduoti tinkle tretiesiems asmenims arba teisėtai naudoti kūrinių ar kitą objektą¹⁴¹. 1996 m. Ženevos Diplomatiniame Konferencijoje¹⁴² laikino kopijavimo klausimas buvo vienas svarbiausių ginčų objektų, tačiau PINO sutartyje nebuvo įtvirtinta jokių nuostatų dėl laikino atgaminimo, todėl tik pats nacionalinis įstatymų leidėjas turi apsispręsti, ar taikyti iš viso ir jei taip, tai kokia apimtimi, autorių teisių išimtis tokio pobūdžio atgaminimui. Ši išimtis gali būti įtvirtinama nacionaliniuose įstatymuose, nes atitinka „trijų pakopų testo“ pagrindus keliamus reikalavimus. Laikino atgaminimo išimtis, įtvirtinta LR ATGTĮ 29 str., kartu su kitomis išimtimis dėl kompiuterių programų archyvavimo, atgaminimo adaptavimo tikslais, dekompiliavimo, elektroninių duomenų bazių panaudojimo yra vienintelės išimtys, specialiai pritaikytos elektroninei erdvei.

Kompiuterio programų panaudojimas

Informacinių technologijų ir telekomunikacijų industrija yra viena iš tų nedaugelio pramonės šakų, kurios taip intensyviai ir nepaliaujamai progresuoja bei plėtojasi. Sukurtas programinis produktas yra didelių finansinių investicijų bei ilgo intelektualaus darbo rezultatas. Kompiuterių programos yra autoriaus teisių objektu, į kurį visos autoriaus teisės priklauso autoriui.

Kompiuterių programų teisinės apsaugos pagrindas– TRIPS sutartis, į kurią buvo įtrauktos nuostatos dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos, t.y. jos saugomos kaip ir literatūros kūriniai pagal Berno konvenciją, ir PINO autorių teisių sutartis, kuri numato, jog kompiuterių programos turi būti išreikštos bet koku būdu ar forma ir tokiu būdu jos bus saugomos kaip ir literatūros kūriniai. Europos Sąjungoje kompiuterinių programų apsaugą autorių teisės normomis reguliuoja 1991 m. gegužės 14 d. EB Tarybos direktyva 91/250/EEC „Dėl teisinės kompiuterių programų apsaugos“. Lietuvoje kompiuterių programų teisinė apsauga nustatyta ATGTĮ.

¹⁴¹ Direktyvos 5 straipsnio 1 dalis, kuri taip pat mini rūšinius, vadinamuosius techninius atgaminimus, kurie vykdomi skaitmeniniu būdu, tai, pavyzdžiui, medžiagos perdavimas internetu ar kompiuterio veikimas.

¹⁴² World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “ WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”. P. 58

Apsauga taikoma bet kokiai kompiuterių programos išraiškos formai ir jeigu ji yra originali, t. y. autoriaus intelektualinis kūrinys. Kompiuterių programų kūrėjui atitenka tokios pačios teisės, kuriomis gali disponuoti ir kitų autorių teisių objektų autoriai. Kartu tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu šios teisės yra ribojamos. LR ATGTĮ 30 str. 1 d. nustatyta, kad asmuo, turintis teisę naudoti kompiuterių programą¹⁴³, be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo turi teisę pasidaryti kompiuterių programos kopijas ar adaptuoti programą, jei tos kopijos ar programos adaptavimas būtini tam, kad, pirma, būtų galima naudotis šia kompiuterių programa pagal paskirtį, kuriai kompiuterių programa buvo įsigyta, įskaitant programos klaidų ištaisymą, antra, būtų galima naudoti teisėtai įsigytos kompiuterių programos kopiją, jeigu kompiuterių programa būtų prarasta, sunaikinta ar taptų netinkama naudoti. Šių nuostatų pagrindu asmuo, teisėtai įsigijęs kompiuterio programą, gali pasidaryti tokios programos kopiją tik išimtiniam atvejui, jeigu įgyta kompiuterio programa būtų prarasta, sunaikinta arba taptų netinkama naudoti. Tokiu atveju vietoje įgytos kompiuterio programos būtų galima naudoti jos kopiją. Tačiau tos kopijos negalima perduoti kitiems asmenims¹⁴⁴. LR ATGTĮ 30 str. 2 dalyje nustatyta, kad, asmuo, turintis teisę naudoti kompiuterių programos kopiją, be autoriaus ar kito programos autorių teisių subjekto leidimo turi teisę išbandyti, nagrinėti ar patikrinti, kaip programa veikia, kad galėtų nustatyti, kokiomis idėjomis ir principais pagrįsti bet kurie programos elementai, jeigu jis tai daro atlikdamas veiksmus, kuriuos turi teisę atlikti (įdiegia programą, rodo ekrane, perduoda ar išsaugo programos duomenis). Trečiojoje dalyje nustatyta, kad jokia kompiuterių programos kopija ar adaptuota programa negali būti be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo naudojama kitokiems tikslams, negu nustatyti šio straipsnio 1 dalyje. 30 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad sutarčių sąlygos, draudžiančios atlikti veiksmus, numatytus 1 ir 2 šio straipsnio dalyse. Ši nuostata itin svarbi dėl vis didėjančios įvairiomis sutartimis daromų apribojimų autorių teisių išimčių taikymui. LR ATGTĮ turėtų numatyti, jog teisėtai elektroninėje erdvėje taikomoms autorių teisių išimtims negali būti numatomi jokie apribojimai, galintys varžyti vartotojų galimybes pasinaudoti kūriniais.

LR ATGTĮ 31 straipsnis nustato dar vieną autorių turtinių teisių apribojimą, susijusį su kompiuterių programomis – tai kompiuterio programos dekompiliavimas, kuris yra kompiuterių programos kodo atgaminimas ar jo išvertimas tais atvejais, kai yra norima gauti reikalingą informaciją, užtikrinančią savarankiškai sukurtos kompiuterių programos ir kitų programų

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo byloje Nr. 3K-3-132 Microsoft korporacija v. UAB „Fima“ teismas pasisakė, jog ATGTĮ 30 straipsnio 1 dalis reguliuoja tik tuos kompiuterio programos atgaminimo bei adaptavimo atvejus, kuomet kompiuterio programa įsigyta teisėtai. Jeigu kompiuterio programa nėra įsigyta teisėtai, tai nėra ir šioje normoje numatytos teisės (*ex iniuria ius non oritur* – iš neteisėtumo teisė neatsiranda).

¹⁴⁴ Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos Rašytojų Sąjungos Leidykla, 2000. P. 88.

suderinamumą. Dekompiliavimą gali atlikti tik asmuo, kuris turi teisių į kompiuterio programą subjekto leidimą arba turi teisę naudoti programą. Kitas asmuo gali programą dekompiliuoti tik šių asmenų pavedimu. Dekompiliavimą galima atlikti tik programų suderinamumo tikslais, kai reikia įgytą programą suderinti su turimomis programomis ir tokiam suderinimui nėra informacijos ir galima dekompiliuoti galima tik tas programos dalis, apie kurias informacija reikalinga programoms suderinti¹⁴⁵. Informacija, gauta dekompiliavimo metu, turi būti saugoma, ji negali būti perduodama kitiems asmenims. Taip pat LR ATGTĮ numatyta, jog kompiuterių programų įgijimo sutartyse neturi būti sąlygų, ribojančių kompiuterių programų naudotojo teisę dekompiliuoti programą¹⁴⁶. Autorių teisių į kompiuterines programas apribojimai itin griežtai reglamentuojami, tačiau naujų informacinių technologijų nuolatinis vystymasis palengvina neteisėtą kompiuterių programų atgaminimą. Skaitmeninėje aplinkoje itin sudėtinga apsaugoti programinį produktą nuo neteisėto naudojimo ir kontroliuoti neteisėtus kompiuterių programų panaudojimo atvejus, tačiau kartu šiuolaikinių technologijų pagrindu kompiuterinių programų gamintojai taiko tam tikras apsaugos priemones, kurios gali riboti prieigą ar kompiuterių programų panaudojimo, atgaminimo kartų skaičių.

Duomenų bazių naudojimas

Duomenų bazių apsaugą nustato LR ATGTĮ 32 straipsnis, o įstatymo 2 straipsnio 2 punktas apibrėžia, jog duomenų bazė – tai susistemintas ar metodiškai sutvarkytas kūrinių, duomenų arba kitokios medžiagos rinkinys, kuriuo galima individualiai naudotis elektroniniu ar kitu būdu, išskyrus kompiuterių programas, naudojamas tokių duomenų bazėms kurti ar valdyti. Taip pat ATGTĮ 4 straipsnio 3 dalies 2 punktas nustato, kad duomenų bazės (išreikštos techninėmis priemonėmis skaityti pritaikyta ar kita forma), kurios dėl turinio parinkimo ar išdėstymo yra autoriaus intelektualinės kūrybos rezultatas, laikomos autorių teisės objektais. Duomenų bazių, kaip autorių teisių objekto statusą įtvirtina ir TRIPS 10 straipsnis¹⁴⁷. Taigi LR ATGTĮ 32 straipsnyje nustatyta, jog teisėtas duomenų bazės ar jos kopijos naudotojas be autoriaus arba kito autorių teisių subjekto leidimo turi teisę atlikti šio Įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje nurodytus veiksmus¹⁴⁸, jei šie veiksmai reikalingi tam, kad teisėtas duomenų bazės naudotojas galėtų sužinoti duomenų bazės turinį ir juo tinkamai naudotis. Jei teisėtam duomenų

¹⁴⁵ Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos Rašytojų Sąjungos Leidykla, 2000. P. 89.

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ Duomenų ar kitokios medžiagos rinkiniai, mašinos skaitoma ar kitokia forma, kurie dėl turinio pasirinkimo ar išdėstymo yra intelektualiniai kūriniai, turi būti saugomi kaip intelektualiniai kūriniai.

¹⁴⁸ ATGTĮ 15 straipsnio 1 dalis reglamentuoja autorių turitines teises, tačiau šioje dalyje nurodyti veiksmai gali būti atliekami tiek, kiek tai reikalinga duomenų bazės turiniui suvokti ir juo normaliai naudotis.

bazės naudotojui leidžiama naudotis tik bazės dalimi, išimtiniai veiksmai gali būti atliekami su duomenų bazės dalimi. Taip pat įstatymu suteikiama teisė išleista ar viešai paskelbtą duomenų bazę be autoriaus ar kito autoriaus teisių subjekto leidimo panaudoti kaip pavyzdį mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais, jeigu yra nurodomas jos šaltinis ir naudojimą pateisina siekiamas nekomercinis tikslas, taip pat visuomenės ir valstybės saugumo interesais, viešojo administravimo bei teismo proceso tikslais. Šios LR ATGTĮ nuostatos suderintos su EB Tarybos direktyva 9/250/EEC nuostatomis.

Taigi, išimty iš duomenų bazių autorių teisių užtikrina deramą pusiausvyrą tarp autorių teisių ir visuomenės intereso. Kartu tai viena aktualiausių išimčių elektroninėje erdvėje, nes jos pagrindu yra suteikia galimybę teisėtiems duomenų bazių naudotojams surasti ir gauti jiems reikiamą vertingą informaciją, sudarančią duomenų bazių elektroninėje erdvėje turinį.

Citavimas

Kūrinio panaudojimą citavimo tikslais reglamentuoja Berno konvencijos 10 straipsnio 1 dalis, o taip pat ir ES direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje 5 straipsnio 3 dalies (d) punktas. ATGTĮ 2 straipsnio 6 dalyje numatyta, jog citata – tai palyginti trumpa ištrauka iš kito kūrinio, skirta paties autoriaus teiginiams įrodyti arba padaryti juos suprantamus, arba teikti nuorodą į kito autoriaus požiūrį ar mintis, suformuluotus originale. LR ATGTĮ 21 straipsnyje nustatyta, kad leidžiama atgaminti nedidelę išleisto ar kitaip viešai paskelbto kūrinio dalį tiek originalo kalba, tiek išverstą į kitą kalbą, citatos pavidalu kitame kūrinyje be to kūrinio, iš kurio paimta citata, autoriaus ar kito to kūrinio autorių teisių subjekto leidimo, jeigu toks atgaminimas yra sąžiningas ir jo atgaminimo mastas neviršija citavimo tikslui reikalingo masto. Be to cituojant turi būti nurodomas citatos šaltinis ir autoriaus vardas, jeigu jis nurodytas kūrinyje, iš kurios citata paimta¹⁴⁹.

Ši autorių turtinių teisių išimtis pasireiškia tuo, kad kūrinio dalį galima atgaminti be autoriaus ar kito to kūrinio autorių teisių subjekto leidimo, tačiau tai leidžiama tik citavimo tikslais. Berno konvencija nustato principinius reikalavimus citatai – cituojama gali būti tik iš to kūrinio, kuris tapo prieinamas visuomenei, kad citavimas būtų suderinamas su gerais papročiais ir citavimo mastas pateisintų tikslą (pastaruosius reikalavimus, esant ginčui, įvertina teismas). Tiek Berno konvencijoje, tiek ES direktyvoje dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje nustatytas reikalavimas, kad cituojant būtų nurodytas naudojamos medžiagos šaltinis ir autoriaus pavardė. Citavimo – kaip autorių teisių išimčių įtvirtinimas

¹⁴⁹ Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos Rašytojų Sąjungos leidykla, 2000. P. 79.

tikslingas, kadangi, kuomet laikomasi citavimo sąlygų, garantuojamas proporcingumo principo laikymasis: iš vienos pusės nedaroma žala teisėtiems autoriaus interesams, o iš kitos pusės visuomenei suteikiama galimybė pasinaudoti kūriniais neatlygintinai. Citavimo išimtis gali būti taikoma elektroninėje erdvėje, nes turėdami prieigą prie įvairaus pobūdžio elektroninio formato kūrinių, kurie nėra apsaugoti techninėmis apsaugos priemonėmis, galime atgaminti nedidelę mums reikalingo kūrinio dalį. Anksčiau darbe buvo paminėti teismų sprendimai, kuriuose atsakovai rėmėsi citavimo išimtimi kaip tokia, tuo pabrėžiant jos svarbą ir elektroninėje aplinkoje¹⁵⁰.

Kūrinių atgaminimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais

ATGTĮ 22 straipsnyje, remiantis Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalimi, nustatyta, kad be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodant, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, leidžiama atgaminti nedidelius išleistus kūrinius ar trumpą išleisto kūrinio ištrauką rašytiniu, garso ar vaizdo pavidalu kaip pavyzdį mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais; atgaminti nekomerciniais švietimo, mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais teisėtai išleistus kūrinius žmonėms, turintiems klausos ar regos negalią, skirtu būdu tokiu mastu, kiek pateisina ši negalia, išskyrus kūrinius, kurie specialiai buvo sukurti šiam tikslui; naudoti kūrinius, esančius viešosiose bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais juos viešai paskelbiant ar padarant viešai prieinamus kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose, jeigu autoriai ar kiti tų kūrinių autorių teisių subjektai nėra uždraudę tokio kūrinių panaudojimo.

Svarbiausia atkreipti dėmesį, kad toks autorių turtinių teisių ribojimas galimas tik mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais. Berno konvencijos 10 straipsnio 2 punktą nustato, kad toks panaudojimas būtų suderinamas su gerais papročiais¹⁵¹ bei nustato, kad toks atgaminimas neviršytų tam tikslui reikalingo masto. ES direktyvoje dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje 5 straipsnio 3 dalies (a) punkte nustatytas analogiškas autoriaus turtinių teisių ribojimo atvejis, kur numatyta sąlyga, kad mokymo ar mokslinio tyrimo tikslas negali būti komercinis, ir kuri šiuo metu jau yra perkelta į LR ATGTĮ 22 str.1 d. 1 p. Minėtoje ES direktyvoje dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje 5 straipsnio 3 dalies (b) punkte nurodytos kūrinių atgaminimo išimtys, taikomos

¹⁵⁰ Žiūrėti į šio darbo 1.4 dalį.

¹⁵¹ Geri papročiai reikalauja nepiktnaudžiauti turima teise, nepažeisti kitų asmenų teisių ir interesų, nesiekti pasipelninti kitų asmenų sąskaita, pažeidžiant jų teises bei interesus. Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. P. 81

neįgaliesiems, turintiems klausos ar regos sutrikimų. Visuomenės nariai, naudodamiesi įvairiose mokymo įstaigose esančiais terminalais, kuriais perduodama atitinkama medžiaga, ieško ir tikslina informaciją čia pat vietoje, kai autorių teisės saugoma medžiaga yra pačios institucijos kolekcijoje¹⁵². Tokia nuostata ATGTĮ įtvirtinta remiantis ES direktyvoje dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje, kurioje 5 straipsnio 3 dalies (n) punktu.

Mokymo, mokslinių tyrimų, švietimo skatinimas ir garantavimas, yra vienas pagrindinių kiekvienos valstybės tikslų. Tai pamatas tolimesniam valstybės politiniam, kultūriniam bei socialiniam vystymuisi, todėl ši įstatymiškai įtvirtinta visuomenės teisė neatlygintinai pasinaudoti autorių kūriniais mokslo ir mokslinių tyrimų tikslais gali būti taikoma ir elektroninėje erdvėje, jei atgaminami kūriniai nėra apsaugoti techninėmis apsaugos priemonėmis. Tokia išimtis itin palanki nuotoliniam mokymuisi, asmeninėms studijoms, kurios vykdomos kompiuterių tinklų pagalba. Šios išimties taikymas yra žinių visuomenės ir žinių ekonomikos pagrindas, nes tokiu būdu užtikrinama galimybė moksliskai tobulėti ir siekti naujovių.

Kūrinio panaudojimas informacijos tikslais

Ši autorių teisių išimtis gali būti suprantama ir kaip viena iš asmens konstitucinių teisių, ir bendrai visos visuomenės teisė, kurią garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis, 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (19 str.), Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (10str.)¹⁵³. Šios autorių teisių išimties pagrindu visuomenė turi teisę gauti teisingą, patikimą, operatyvią informaciją. Kūrinio panaudojimą informacijos tikslais reglamentuoja Berno konvencijos 10 bis straipsnio 1 dalis, o taip pat ir ES direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje 5 straipsnio 3 dalies (c) punktas.

LR ATGTĮ 24 straipsnyje numatomas kūrinio panaudojimas informacijos tikslais. Nustatyta, kad be autoriaus ar kito to kūrinio autorių teisių subjekto leidžiama atgaminti spaudoje, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamus išleistus straipsnius aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis, taip pat analogiško pobūdžio transliuojamus kūrinius, jeigu autoriai ar kiti tų kūrinių autorių teisių subjektai nėra uždraudę taip naudoti kūrinius ir jeigu nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą¹⁵⁴; atgaminti ir viešai skelbti

¹⁵² Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. P. 20.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

¹⁵⁴ Šio straipsnio 1 dalis taip pat yra labai svarbi žodinėms ir rašytinėms žiniasklaidos priemonėms. Ji atspindi proporcingumo principo įgyvendinimą, kadangi iš vienos pusės leidžiama atgaminti spaudoje, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamus kūrinius informacijos tikslais, tačiau iš kitos pusės autoriui paliekama teisė spręsti, kada

literatūros ir meno kūrinius, kai iš jų atlikimo vietos ar viešos parodos pateikiama informacija apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgos spaudoje, per radiją ar televiziją, jeigu tokį kūrinių naudojimą pateisina informacijos pateikimo tikslas ir tai yra pagalbinė informacijos medžiaga, ir nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą, išskyrus atvejus, kai to padaryti neįmanoma¹⁵⁵; informuojant visuomenę atgaminti laikraščiuose, periodiniuose leidiniuose ar bet kuriuo būdu viešai skelbti politines kalbas, ištraukas iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, taip pat teismo proceso metu pasakytas kalbas tiek, kiek tai pateisina informavimo tikslai, jeigu nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą, išskyrus atvejus, kai to padaryti neįmanoma; reklamuojant meno kūrinių viešą parodą ar pardavimą, atgaminti ir viešai paskelbti tuos kūrinius tiek, kiek to reikia pranešti apie renginį, išskyrus bet kokią kitą komercinį naudojimą; atgaminti ir viešai skelbti kūrinių, kai tai susiję su įrangos demonstravimu ar taisymu.

Šios neatlygintinos autorių teisių išimties nustatymas įtakotas tiek tarptautinėse konvencijose, tiek konstituciniu lygiu įtvirtintos visuomenės teisės į informaciją, tačiau kūrinių panaudojimas galimas tik išimtiniais teisės aktuose nustatytais atvejais, kiek tai pateisina visuomenės informavimo tikslas, bei siekiant nepažeisti teisėtų autorių interesų, ką numato „trijų pakopų testas“. Ši išimtis taip pat gali būti taikoma elektroninėje erdvėje ir yra itin aktuali, nes pati spauda taip pat persikėlė į elektroninę erdvę ir tapo populiaria skaitmenine spauda: e-laikraščiai ir e-žurnalai, kurių skaitytojų internete vis daugėja.

Taigi, aukščiau išvardintos autorių teisių išimtys, numatytos tiek LR ATGTĮ, tiek tarptautinės sutartyse, reglamentuojančiose autorių teisių apsaugą, gali būti taikomos elektroninėje erdvėje, nes tai garantuoja proporcingą skirtingų individų interesų balanso realizavimą ne tik fizinėje aplinkoje, tačiau ir itin aktualioje naujojoje aplinkoje.

4.1 ATGAMINIMAS ASMENINIAIS TIKSLAIS IR P2P TINKLAI

Vienas iš svarbiausių kūrinių panaudojimo būdų, turinčių ypatingą reikšmę skaitmeninėje aplinkoje ir labiausiai susijusių su informacinėmis technologijomis, yra kūrinių atgaminimas.

LR ATGTĮ numatyta autoriaus išimtinė teisė atgaminti kūrinių bet kokia forma ir būdu grindžiama Berno Konvencijos 9 straipsnyje įtvirtinta nuostata. Kūrinių atgaminimas apima tiek

tai galima ir ar iš viso galima daryti be jo ar kitų tų kūrinių autorių teisių subjektų leidimo ir nemokant autorinio atlyginimo.

¹⁵⁵ Berno konvencijos 10 bis straipsnio 2 dalis leidžia atgaminti nurodytomis sąlygomis kūrinius tik visuomenės įvykių apžvalgose, perduodamose visuomenei fotografijos ar kinematografijos priemonėmis, arba transliavimo eteryje ar paskelbimo visuomenei laidais būdu. Todėl spaudoje minėtus kūrinius galima atgaminti tik fotografijose.

analoginį, tiek skaitmeninį atgaminimą. Informacinės Visuomenės direktyvos 2 straipsnis kartu numato, jog atgaminimu laikomas viso kūrinio arba dalies tiesioginis ar netiesioginis, laikinas ar nuolatinis kopijų padarymas bet kuriuo būdu ir bet kuria forma, įskaitant ir elektroninę formą.

ATGTĮ 2 straipsnio 1 dalyje atgaminimas apibrėžiamas kaip kūrinio, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių objekto (viso arba dalies) tiesioginis ar netiesioginis, nuolatinis ar laikinas kopijų (kopijos) padarymas bet kuriuo būdu ir bet kuria forma, įskaitant elektroninę formą. Tiesioginis atgaminimas apima tuos atvejus, kai kopijuojama tiesiogiai iš kūrinio laikmenos. Pavyzdžiui, muzikos kūrinys iš kompaktinio disko perrašomas į kitą kompaktinį diską, knygoje išleistas literatūros kūrinys atgaminamas reprografijos būdu (foto-kopijavimo ar kitu būdu popieriuje) ir pan. Netiesioginio atgaminimo atveju- kopija padaroma iš kūrinio garso įrašo (fonogramos), kurį transliuoja radijas. Laikinas kūrinio atgaminimas yra neatskiriama technologinio proceso dalis, susijusi su kūrinių padarymu viešai prieinamais interneto tinklais. Kūrinio atgaminimas bet kuriuo būdu ir forma apima bet kokią atgaminimą (analoginiu ar skaitmeniniu būdu), bet kokiose laikmenose (garsajuostėse, vaizdajuostėse, popieriuje) ir bet kokiomis kopijavimo priemonėmis (analogine, skaitmenine garso ar vaizdo įrašymo įranga, reprografinio atgaminimo ir kt. įranga)¹⁵⁶.

Tiek LR ATGTĮ, tiek kitos tarptautinės sutartys suteikia autoriui išskirtinę teisę leisti arba uždrausti atgaminti kūrinį bet kokia forma ar būdu. Tačiau ši išimtinė autoriaus teisė kaip ir kitos turtinės teisės nėra absoliuti, todėl ATGTĮ IV skirsnyje numato šios teisės apribojimų sąrašą, nes autoriaus išimtinė teisė kaip tokia atgaminti kūrinį buvo apribota jau Berno Konvencijos 9 str. 2 d.

Vienas iš aktualiausių ir reikšmingiausių yra kūrinio atgaminimas asmeniniais tikslais. LR ATGTĮ 20 straipsnio 1 dalis apima visus kūrinių atgaminimo būdus, numatytus ATGTĮ 2 straipsnyje, išskyrus kūrinių atgaminimą reprografijos būdu, kurį reglamentuoja LR ATGTĮ 23 straipsnis. Pagal LR ATGTĮ 20 straipsnio 1 dalį fiziniam asmeniui yra leidžiama išimtinai savo asmeniniam naudojimui, nesiekiant tiesioginių ar netiesioginių komercinių tikslų, atgaminti ne daugiau kaip vieną išleisto ar kitaip viešai paskelbto kūrinio egzempliorių, jei toks atgaminimas yra vienkartinis veiksmas. Tačiau minėto straipsnio 2 dalyje numatyta, jog asmeniniais tikslais atgaminti draudžiama:

- 1) architektūros kūrinius pastatų ar kitokių statinių pavidalu;
- 2) kompiuterių programas (išskyrus LR ATGTĮ 30 ir 31 straipsniuose numatytus atvejus);

¹⁵⁶ Andrijauskas K., Buitkus A., Čeponytė Z. ir kt. Informacinės visuomenės teisė. Vilnius: Lietuvos Vartotojų Institutas, 2005. P. 17-18

3) elektronines duomenų bazes (išskyrus LR ATGTĮ 32 straipsnyje numatytus atvejus).

Draudimas asmeniniais tikslais atgaminti kompiuterių programas ir elektronines duomenų bazes nėra pagrįstas. Toks draudimas faktiškai įtvirtina diskriminacines skirtingų autorių teisių objektų teisinės apsaugos sąlygas. Dėl šių priešasčių kūrinio atgaminimo asmeniniais tikslais reglamentavimas faktiškai neatitinka šios išimties tikslų¹⁵⁷.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad kūrinio atgaminimas galimas tik išimtinai savo asmeniniam naudojimui, nesiekiant tiesioginių ar netiesioginių komercinių tikslų. Tai esminė tokios autorių teisių išimties sąlyga, kuri atspindi „trijų pakopų testo“ suformuluotų reikalavimų nuostatas: kad atgaminimas leidžiamas tik atskirais ypatingais atvejais, su sąlyga, kad šis atgaminimas neprieštarautų įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepažeistų teisėtų autoriaus interesų.

Šis autorių teisių apribojimas nėra neatlygintinas kaip daugelis kitų įstatyme numatytų teisių apribojimų, nes šios išimties pagrindu yra padaroma nemaža žala autorių ekonominiams interesams, todėl už absoliučios teisės atgaminti kūrinį apribojimą autorius turi teisę gauti tam tikrą atlyginimą (LR ATGTĮ 20 str. 3 d.). Tokia nuostata yra perkelta iš ES direktyvos dėl autorių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo 2001/29/EB. Direktyvos 5 str. 2 d. b punkte numatyta, jog Valstybės narės 2 Direktyvos straipsnyje nustatyta atgaminimo teisei gali nustatyti išimtis arba apribojimus tuo atveju, kai atgaminama asmeniniam naudojimui bet kurioje laikmenoje ir atgaminantys fiziniai asmenys nesiekia tiesioginių ar netiesioginių komercinių tikslų, su sąlyga, kad teisių turėtojai gautų teisingą kompensaciją, priklausomą nuo techninių priemonių taikymo ar netaikymo atitinkamam kūriniiui ar objektui. Šiais sparčiai tobulėjančių technologijų laikais itin nesunku padaryti aukštos kokybės garso ir vaizdo įrašus, atgaminti per radiją ir televiziją transliuojamus kūrinius, todėl nebelieka būtinybės pirkti originalų garso ar vaizdo įrašą, kadangi šiuolaikinės technologijos suteikia galimybę pasidaryti identišką jo kopiją „namų sąlygomis“¹⁵⁸, todėl siekiant įgyvendinti teisėtų autorių interesų užtikrinimo tikslą, įtvirtinta kompensavimo sistema autoriams už jų kūrinių panaudojimą asmeniniais tikslais.

Taigi, visos ES valstybės narės, norėdamos taikyti atgaminimo asmeniniais tikslais išimtį, kartu turi numatyti ir teisingą kompensaciją autoriams ar autorių teisių turėtojams. Ši

¹⁵⁷ Autorių teisių ir gretutinių teisių apribojimo, susijusio su kūrinių atgaminimu asmeniniais tikslais, kompensavimo mechanizmo įgyvendinimo pasekmių tyrimo ataskaita. Vilnius, 2003 m. gruodžio 9 d. http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/AUTORIU_ataskaita.pdf. P. 67

¹⁵⁸ Nors tyrimai rodo, kad plačiai paplitęs garso įrašų bei audiovizualinių kūrinių vaizdo įrašų atgaminimas asmeniniais tikslais – vadinami „namų įrašai“, neabejotinai daro didelę žalą teisėtiems autorių interesams bei, žinoma, pažeidžia įprastinį kūrinių panaudojimą, nustatyti konkrečią žalą ar jos dydį yra neįmanoma.

atgaminimo asmeniniais tikslais išimtis Direktyvoje priskiriama prie fakultatyvių išimčių, t.y. jos valstybės narės neprivalo perkelti į nacionalinius įstatymus, tačiau dauguma valstybių ją taiko pagal ankstesnius tarptautinius įsipareigojimus. Kartu direktyva konkrečiai nenurodo, kokiais būdais įgyvendinama autoriaus teisė į atlyginimą už atgaminimą asmeniniais tikslais. Atlyginimo mechanizmą valstybės narės gali pasirinkti pačios. Jau ilgą laiką Europos valstybės (pirmiausia pradėta taikyti ši mokesčių Vokietijoje 1965 m.) taiko tuščios laikmenos mokesčius, todėl Lietuva pasirinko įprastą atlyginimo mechanizmo modelį. Taigi, taikomas tuščios laikmenos mokesčiai leidžia sukaupti pinigų sumas, kurias autorių teisių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo asociacijos paskirsto autoriams, atlikėjams ir fonogramų gamintojams. Tačiau kompensacinio mokesčio sistema iš esmės nėra tinkamai įgyvendinama, nes nėra įgyvendinama viena svarbiausių- kompensavimo autoriui funkcija, todėl reforma visos Europos Sąjungos mastu buvo būtina ir jau 2007 m. sausio mėnesį pasirodyti naujausios ES mastu įtvirtinamos gairės dėl kompensacinio mokesčio, renkamos už kūrinių atgaminimą asmeniniais tikslais¹⁵⁹.

LR ATGTĮ 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad atlyginimas autoriui nustatomas procentais nuo asmeniniam atgaminimui skirtų tuščių garso ir audiovizualinių laikmenų (išskyrus laikmenas, skirtas eksportui, profesionalioms reikmėms ir žmonių, turinčių klausos ar regos negalią, reikmėms) didmeninio pardavimo kainos ir jis šiuo metu neturi būti didesnis kaip 6 procentai tuščios garso ar audiovizualinės laikmenos didmeninės kainos. Nurodytą atlyginimą privalo mokėti asmeniniam atgaminimui skirtų analoginių ir skaitmeninių garso bei audiovizualinių laikmenų gamintojai ir importuotojai, išskyrus tuos atvejus, kai tuščios laikmenos įvežamos išimtinai asmeniniam naudojimui (su keleivio bagažu), o atlyginimą šio autorių teisių subjektams paskirsto ir moka Vyriausybės įgaliotos institucijos, patvirtintos autorių teisių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo asociacijos.

Atlyginimo autoriams už kūrinių atgaminimą asmeniniais tikslais tvarką nustato Vyriausybės nutarimas „Dėl atlyginimo už audiovizualinių kūrinių ar fonogramose įrašytų kūrinių atgaminimą asmeniniais tikslais paskirstymo ir mokėjimo tvarkos patvirtinimo“¹⁶⁰. Nutarime įvardinta, kas yra laikoma garso ir audiovizualinė laikmena- tai bet kuris materialus objektas (garso įrašų kasetė, vaizdajuostė, kompaktinis diskas, mini diskas, CD-R, CD-RW ir kt.), paprastai naudojamas analoginiam ar skaitmeniniam garso ir (ar) vaizdo įrašui padaryti bet kokia garsą ir (ar) vaizdą įrašiančia įranga. Tačiau Atlyginimo už audiovizualinių kūrinių ar fonogramose įrašytų kūrinių atgaminimą asmeniniais tikslais paskirstymo ir mokėjimo tvarkos 1

¹⁵⁹ http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/levy_reform/index_en.htm . Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 5 d.

¹⁶⁰ 2003 m. rugpjūčio 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas “ Dėl atlyginimo už audiovizualinių kūrinių ar fonogramose įrašytų kūrinių atgaminimą asmeniniais tikslais paskirstymo ir mokėjimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 84-3847.

priede atlyginimo objektas nurodomi ir kompiuterių kietieji diskai, kurie paprastai nenaudojami analoginiam ar skaitmeniniam garso ir (ar) vaizdo įrašui daryti, o yra būtini normaliam kompiuterio funkcionavimui. Atsižvelgiant į tai, kad kietieji diskai yra naudojami visuose asmeniniuose kompiuteriuose, darbinėse stotyse, serveriuose¹⁶¹, jų apmokestinimas, nepaisant jų tikrosios paskirties, nėra tinkamas teisinis sprendimas. Jei kietieji diskai naudojami įrangoje, skirtoje atgaminti audiovizualinius kūrinius ar fonogramas, tuomet mokestis taikomas kietiesiems diskams būtų pateisinamas. Tačiau Vokietijos pavyzdys rodo, jog gali būti nueita dar toliau- kompensacinis mokestis gali būti taikytinas ir asmeniniams kompiuteriams¹⁶² (Fujitsu Siemens kompanija turi mokėti 12 eurų mokestį už kiekvieną kompiuterį, parduotą Vokietijoje).

Žinoma, šiuo metu vis dažniau pasigirsta nuomonių, jog šiame skaitmeninės eros amžiuje reikėtų uždrausti atgaminimą asmeniniais tikslais tam, kad kuo labiau būtų sumažinta žala, daroma autorių turtiniams interesams. Tačiau tokios alternatyvos įgyvendinimas sunkiai įsivaizduojamas, nes siūlymas uždrausti kopijavimą asmeniniais tikslais skaitmeninių technologijų amžiuje, yra absurdiškas. Žmonės vis tiek norės įrašinėti televizijos programas tuomet, kai jų nėra namie, daryti skaitmeninių muzikos įrašų kopijas. Taigi beveik nėra galimybių kontroliuoti tokių įrašų darymą. Todėl tiksliau taikyti kompensavimo sistemą nei imtis tokių drastiškų draudimo priemonių¹⁶³.

Kalbėdami apie šią svarbią visuomenei išimtį- atgaminimą asmeniniais tikslais- turime akcentuoti svarbiausius aspektus, susijusius su asmeniniu atgaminimu: atgaminti asmeniniais tikslais galima tik teisėtai įsigyto kūrinio asmeninę kopiją; atgamintų kūrinių kopijų be autoriaus leidimo negalime skelbti, platinti ar padaryti viešai prieinamais kompiuterių tinkluose. Tačiau vartotojai, nepaisydami teisinių taisyklių, ir toliau naudojami populiariais P2P¹⁶⁴ tinklais tam, kad dalintųsi turimais duomenimis..

Tačiau jau keletą metų įvairios įrašų kompanijos aktyviai ir gana sėkmingai kovoja su nelegaliu kūrinių platinimu P2P tinklų pagalba. Tokio pobūdžio atgaminimą sunku būtų įvertinti „trijų pakopų testo“ pagrindu. Bandymai veikas pateisinti kaip *fair use* ar „*space shifting*“ pagrindu baigėsi nesėkme, nes šie argumentai buvo atmesti JAV teismų nagrinėtose bylose. Nuo pat pirmųjų šios srities bylų buvo bandoma sureguliuoti paslaugų tiekėjo atsakomybę už netiesioginį pažeidimą, kur tiesioginius pažeidimo veiksmus (atgaminimą ar padarymą viešai

¹⁶¹ Autorių teisių ir gretutinių teisių apribojimo, susijusio su kūrinių atgaminimu asmeniniais tikslais, kompensavimo mechanizmo įgyvendinimo pasekmių tyrimo ataskaita. Vilnius, 2003 m. gruodžio 9 d. http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/AUTORIU_ataskaita.pdf. P. 69

¹⁶² <http://constitutionalcode.blogspot.com/2004/12/german-pc-levy.html> Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 9 d.

¹⁶³ Hart M. The proposed directive for copyright in the information society: nice rights, shame about the exceptions. E.I.P.R. 1998, 20(5), 169-171. P.169

¹⁶⁴ P2P sąvoka internete dažnai įvardijama kaip „People to People“ (liet. Žmonės Žmonėms).

prieinamu) atlieka individualiai prisiregistravę asmenys. Garsiosiose Napster¹⁶⁵, Grokster, Kazaa¹⁶⁶ bylose netiesioginė atsakomybė už autorių teisių pažeidimus teko būtent tos programinės įrangos, kurios pagalba vartotojai dalyvauja duomenų dalinimosi procese, kūrėjams.

Viena svarbiausių *fair use* bylų, nagrinėjanti asmeninio atgaminimo teisę, JAV Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra *Sony*¹⁶⁷ byla, kurioje teismas nusprendė, jog vaizdo kasečių įrenginio pagalba televizijos transliacijų įrašymas vėlesnės peržiūros (angl. *time-shifting*) tikslais nėra autorių teisių pažeidimas ir tai įvardinama kaip sąžininga praktika (*fair use*). Teismas taip pat nusprendė, jog vaizdo įrašų įrenginių gamintojai nėra atsakingi už pažeidimus, atsirandančius dėl potencialių pirkėjų veiksmų. *Sony* bylos sprendimas iki pat šiol įvairiais aspektais yra taikomas šiandieninėse bylose, nagrinėjančiose *fair use* ir asmeninio atgaminimo klausimus.

Kitoje žymioje *Napster*¹⁶⁸ byloje JAV Apeliacinis Teismas, nagrinėdamas ginčą dėl P2P kompiuterių tinklų, pripažino, jog Napster naudotojai pažeidžia mažiausiai dvi išimtinės autorių teisių turėtojų teises, t.y. atgaminimo bei platinimo teises. Napster, kurio veikimo pagrindas buvo platforma, į kurią vartotojai galėjo nusiųsti ir parsisiųsti muzikinius failus suspaustu skaitmeniniu formatu, tapo atsakovu byloje dėl autorių teisių pažeidimų. Ieškovais šioje byloje buvo didžiosios įrašų kompanijos, kurių pardavimams tokia technologija darė tiesioginę žalą. Vertindamas veiklą *fair use* atžvilgiu, teismas nusprendė, jog jei *Sony* byloje vaizdo kasečių įrašymo įrenginių gamintojai negalėjo kontroliuoti įrenginių panaudojimo būdų, tai Napster atveju yra priešingai- Napster administratoriai galėjo ir turėjo pareigą kontroliuoti vartotojų elgesį, pažeidžiantį autorių teises. Atsakovo argumentas dėl *space-shifting*, kilusios iš *time-shifting* argumento *Sony* byloje, buvo atmestas, nes šiuo atveju skaitmeninio formato pakeitimas buvo daromas ne tiesiog asmeninio saugojimo tikslais, tačiau buvo skirtas pasidalyti failu su kitais vartotojais. Napster administratoriai buvo pripažinti netiesiogiai pridedantys prie autorių teisių pažeidimų, kuriuos darė šio tinklo naudotojai.

JAV Aukščiausiasis Teismas 2005 m. *Grokster*¹⁶⁹ byloje vieningai nusprendė, jog atsakovams kompanijoms *Grokster ir Streamcast*, kurios prekiaavo duomenų dalinimosi įranga (*file sharing software*), gali būti pareikšti ieškiniai dėl autorių teisių pažeidimų skatinimo. Nors 2003 m. *Grokster* kompanija buvo laimėjusi dvi bylas dėl P2P įrangos legalumo, bei šioje byloje

¹⁶⁵ A & M Records, Inc v Napster, Inc 239 F 3d 1004 (9th Cir 2001)

¹⁶⁶ <http://www.fk2w.com/html/index.php?name=News&file=article&sid=117>. Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 3 d.

¹⁶⁷ JAV Aukščiausiojo Teismo byla Sony Corporation v. Universal City Studios 464 USC 417 (1984), plačiau žinoma „Betamax“ pavadinimu.

¹⁶⁸ JAV Devintosios apygardos Apeliacinio Teismo byla A&M Records, Inc. v. Napster, Inc. 239 F. 3d (2001).

¹⁶⁹ JAV Aukščiausiojo Teismo byla MGM Studios, Inc. V. Grokster, Ltd. 545 U.S. 913 (2005).

turėjo Intel, Yahoo! ir Microsoft kompanijų palaikymą dėl P2P tinklų, šis teismo sprendimas Grokster buvo nepalankus.

Tačiau vis dažniau tiesioginė atsakomybė už autorių teisių pažeidimus, padarytus elektroninėje erdvėje, gresia ir patiems fiziniams asmenims, t.y. vartotojams¹⁷⁰.

2006 m. gruodžio mėnesio pradžioje Honkongo teismas atmetė apeliaciją žmogaus, kuris pirmą kartą pasaulyje buvo nuteistas už filmų platinimą internete. Bedarbis 38-erių Chanas lapkritį buvo įkalintas trims mėnesiams už tai, kad P2P tinklu „BitTorrent“ išsiuntė tris filmus¹⁷¹. JAV 2006 m. gruodžio 19 d. buvo paskirta 5 mėnesių įkalinimo bausmė asmeniui, kuris administravo P2P tinklą *Elite Torrents*. Šio tinklo pagrindu 133 tūkstančiams asmenų buvo paplatinta apie 2 milijonai įvairių filmų, programinės įrangos, muzikos kūrinių, tarp jų ir viešai neskelbtų minėtų kūrinių kopijų¹⁷².

Suprantama, jog visų asmenų, besinaudojančių P2P tinklais duomenų perdavimui ar atsisiuntimui, nėra įmanoma nei susekti, nei juos patraukti atsakomybėn. Vartotojai suvokia riziką, tenkančią besinaudojant neteisėtomis kūrinių kopijomis, tačiau jie į pagalbą pasitelkia naujai sukuriamas programas tokias kaip PeerGuardian, kuri P2P tinkluose užkoduoja kompiuterio IP adresą ir jo negali atsekti organizacijos, stebinčios P2P tinklus ir jų vartotojus¹⁷³.

Minėtos organizacijos, veikiančios anti-piratavimo tikslais elektroninėje erdvėje, pasiryžusios sustabdyti intelektinės nuosavybės teisių pažeidimus internete, pasirodo, taip pat rado būdą kaip kovoti su pažeidimais. „Attributor“ Korporacija plėtoja technologinį įrankį, kuriuo galima bus skenuoti visą viešai prieinamą Interneto turinį, ieškant autorių teises pažeidžiančių veiksmų¹⁷⁴.

Kartu tam tikros valstybės ieško iš tiesų alternatyvių sprendimų, galinčių išspręsti šią opią problemą, susijusią su neteisėtu kūrinių atgaminimu ir jų platinimu elektroninėje erdvėje. Prancūzijoje buvo siūlomas įstatymo projektas¹⁷⁵, kuriuo būtų įteisintas *online* duomenų dalinimosi procesas. Esminis projekto aspektas tas, jog buvo siūloma apmokestinti kiekvieną asmenį, besinaudojantį P2P tinklu duomenų siuntimui ir parsisiuntimui. Per mėnesį P2P tinklo

¹⁷⁰ <http://p2pnet.net/story/4870> Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 3 d.

¹⁷¹ <http://www.delfi.lt/news/economy/ITbussines/article.php?id=11510132> Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 3 d.

¹⁷² <http://www.usdoj.gov/criminal/cybercrime/mcCauslandSent.htm> Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 3 d.

¹⁷³ http://www.afterdawn.com/software/p2p_software/p2p_tools/peerguardian.cfm Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 3 d.

¹⁷⁴ http://online.wsj.com/public/article/SB116640468524853020-jD46fkyB33ZgQiMfJcpSZ4LqgLA_20071218.html?mod=blogs Prisijungimo laikas: 2006 m. gruodžio 1 d.

¹⁷⁵ <http://sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/news/archive/2005/12/22/financial/f110428S59.DTL&type=business> Prisijungimo laikas: 2006 m. lapkričio 18 d.

mokestis, kuris turėtų būti paskirstomas autoriams, sudarytų 8.50 dolerių sumą. Tačiau tokiam muzikos ir kito pobūdžio kūrinių siuntimosi proceso legalizavimui itin prieštaravo įvairūs muzikos atlikėjai, kūrėjai, prodiuserių ir platintojų firmos. Tokį pasiūlymą jie vertino kaip „šalies muzikos ir audiovizualinės pramonės mirtį“, o mėnesinius mokesčius įvardino „menų sovietizacijos priemone“. Kita pusė- vartotojai ir jų asociacijos teigė, jog toks įstatymo projektas garantuotų interneto vartotojams laisvą prieigą pasinaudoti kūriniais ir kartu tinkamą bei sąžiningą atlygį kūrėjams.

*„Sprendimas galimas:
tereikia kiekvienam asmeniui suteikti teisę internete gauti po vieną nemokamą bet kurio kūrinio kopiją.
Tačiau tokiu atveju mes nebe autorių teisių srityje, o naudotojų Utopijoje“.*
M. Fiscor

4.2 TECHNOLOGINĖS IR SUTARTINĖS PLĖTROS REIKŠMĖ AUTORIŲ TEISIŲ IŠIMTIMS

Vienomis iš svarbiausių kliūčių, galinčių neteisėtai apriboti autorių teisių išimčių taikymą tiek tradicinėje, tiek elektroninėje erdvėje, yra techninės apsaugos priemonės ir sutartys, kurių pagrindu gali būti atsisakoma taikyti autorių teisių išimtis.

Techninės apsaugos priemonės buvo pirmą kartą įtvirtintos PINO sutartyse: autorių teisių sutartyje¹⁷⁶- 11 straipsnyje, fonogramų¹⁷⁷ sutartyje- 18 straipsnyje. Jomis numatoma, jog valstybės narės turi uždrausti tretiesiems asmenims šalinti technologines apsaugos priemones, kurias taiko autorius, norėdamas apsaugoti savo išimtinių teisių panaudojimą. Šios priemonės gali būti įvairių rūšių: tiek prietaisai, kurie draudžia prieigą prie kūrinio, ir kuriuo bus galima pasinaudoti, tik sutinkant su specialiomis sąlygomis, arba kūrinio nukopijavimo apsauga ar kiti įrenginiai, kurie apriboja ar draudžia įvairias autorių teises pažeidžiančias veikas.

Techninės apsaugos priemonės leidžia autorių teisių turėtojams kontroliuoti prieigą prie skaitmeninės formos kūrinių trečiųjų asmenų atžvilgiu. Tokiu būdu autorių teisių turėtojams yra suteikiama itin efektyvi ir beveik absoliuti kontrolė kūrinių panaudojimo atžvilgiu, neatsižvelgiant į įstatymiškai numatytas autorių teisių išimtis, kurių pagrindu vartotojams turi būti sudaromos galimybės pasinaudoti kūrinio. Todėl tarpusavio sąveika tarp numatytų techninių apsaugos priemonių ir autorių teisių apsaugos išimčių yra sudėtinga ir kontraversiška. Viena vertus, TAP apsaugotų kūrinių naudotojai ginčija, jog tokių priemonių taikymas neturi apriboti vartotojų daryti tai, kas jiems leidžiama teisių išimčių pagrindu, pvz. tyrimų, kritikos, apžvalgos tikslais. Kita vertus, autoriai ir teisių turėtojai nori, jog teisių išimties nebūtų taikomos elektroninėje erdvėje dėl itin didžiulių autorių teisių pažeidimų skaitmeninėje erdvėje masto.

Vis dėlto šiuo metu dar anksti kalbėti apie šių techninių priemonių įtaką autorių teisių išimtimis, nes jos dar nėra itin aktyviai taikomos autorių teisių turėtojų elektroninėje erdvėje. Techninės apsaugos priemonės gali apriboti vartotojui apriboti galimybę išsaugoti kūrinį savo

¹⁷⁶ Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis // Valstybės žinios. 2001. Nr. 32-1060. Ratifikuota 2001 m. kovo 13 d. Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties ratifikavimo // Valstybės žinios. 2001. Nr. 32-1056

¹⁷⁷ Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartis // Valstybės žinios. 2001. Nr. 58-2084. Ratifikuota 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutarties ratifikavimo // Valstybės žinios, 2000. Nr. 95-2967.

asmeninio kompiuterio kietajame diske ar apriboti galimybę kopijuoti kūrinių, jo ištraukas ir tai panaudoti kitame kūrinyje. Tačiau tokia sistema vis dėl to neveiksminga tekstinių kūrinių atžvilgiu- jei nebus įmanoma pasinaudoti „*copy- paste*“ funkcijomis, vartotojas galės perrašyti jam reikalingas ištraukas ar net visą kūrinių ir jį vėliau kompiuteriu surinkti jau kitame kūrinyje. Taip pat jei bus leidžiama atsispausdinti reikalingą kūrinių, vėliau jį nuskenavus, turėsime elektroninę jo kopiją, kurią galėsime platinti internete, kad ir prastesnės kokybės nei originalios kopijos. Žinoma, tokie metodai atgaminti kūrinių lėti ir nepatogūs, tačiau jie vis dėlto leis vartotojui pasiekti tai, ko jis siekia- atgaminti kūrinių¹⁷⁸.

Vienas svarbiausių minusų techninių apsaugos priemonių taikyme yra tai, jog vartotojai, negavę leidimo atgaminti kūrinių, gali neteisėtai bandyti patys pašalinti technines apsaugos priemones¹⁷⁹. LR ATGTĮ 75 str. numato, jog kai autorių teisių subjektų taikomos techninės apsaugos priemonės šių teisių naudotojams trukdo pasinaudoti autorių teisių apribojimais, t.y. dėl TAP taikymo negalima atgaminti asmeniniais tikslais (20 str. 1 d.), panaudoti kūrinių mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (22 str. 1 ir 2 d.), atgaminti kūrinių reprografijos būdu (23 str. 1 d.), panaudoti kūrinių visuomenės saugumo tikslais (27 str.), laikinai kūrinių atgaminti (29 str. 1 d. 2 p.) ir kt., teisių naudotojams turi būti sudarytos sąlygos ar suteiktos tinkamos priemonės (dekodavimo prietaisai ir kt.), leidžiantys pasinaudoti teisėtai prieinamais autorių teisių objektais tiek, kad autorių teisių naudotojai neturėtų nekomercinės naudos iš jų interesais numatytų apribojimų.

Techninės apsaugos priemonės nėra vienintelės, kurių pagrindu gali būti varžomas autorių teisių išimčių taikymas elektroninėje erdvėje.

Skaitmeninėje aplinkoje yra sudarytos puikios galimybės autorių teisių turėtojams tiesiogiai bendrauti (anlg. *interact*) su vartotojais ir nustatyti sąlygas dėl prieigos ir kūrinių naudojimo. Dažnai visos sąlygos yra aptartos elektroninėse sutartyse (*click-on*), į kurias naudotojas dažnai neįsigilina, nors tokiomis sąlygomis dažnai gali būti apribotos jo teisės elektroninio kūrinių panaudojimo atveju¹⁸⁰.

Sutartys skaitmeninėje aplinkoje, dažniausiai automatizuotos licencinės sutartys, gali numatyti „skaitmeninių užraktų“ (anlg. *Digital lock-up*) taikymą, kurių pagrindu neproporcingai bus suvaržomos vartotojų teisės, todėl tokiose sutartyse negali būti nuostatų dėl teisių išimčių

¹⁷⁸ Burrell Robert, Coleman Alison. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge-University Press, 2005, P. 69-72

¹⁷⁹ Burrell Robert, Coleman Alison. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge-University Press, 2005, P. 69- 73

¹⁸⁰ Correa M. C. Fair Use in the Digital Era. IIC 2002 Heft 05. P. 582

netaikymo, pvz. negalima sutartimi numatyti, jog šiuo atveju draudžiama teisė pasidaryti atsarginę kompiuterių programos kopiją ar teisė dekompiliuoti, pratestuoti programą¹⁸¹. Valstybių įstatymai turėtų labai aiškiai reglamentuoti sutarčių, sudaromų elektroninėje erdvėje, nuostatas dėl autorių teisių išimčių taikymo.

¹⁸¹ Burrell Robert, Coleman Alison. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge-University Press, 2005, P. 69

IŠVADOS

1. Intelektinės nuosavybės teisių rūšis yra autorių teisės, kurios pasižymi išimtinium absoliutiniu pobūdžiu, kuris nulemia, jog tik autorius gali nekliudomai naudotis kūrinium ir gauti iš to naudos, o visi tretieji asmenys turi susilaikyti nuo veiksmų, pažeidžiančių autoriaus teises.
2. Visi šiuolaikiniai autorių teises reglamentuojantys autorių teisių įstatymai numato nuostatas dėl tam tikrų ypatingų aplinkybių, kuomet neautorizuotas autorių teisių saugomo kūrinio panaudojimas nėra laikomas autorių teisių pažeidimu.
3. Pagal tai, kokia forma autorių teisių išimčių nuostatos įtvirtinamos valstybių nacionaliniuose įstatymuose, reglamentuojančiuose autorių teises, galima išskirti dvi sistemas. Atvirosios teisių išimčių sistemos valstybės įtvirtina lanksčią apsaugą veiksmams, kurie tam tikrais atvejais teismų gali būti pripažinti autorių teisių išimtimis, o ne autorių teisių pažeidimais. Uždaroji autorių teisių išimčių sistema paremta nemažu skaičiumi numatomų specifinių išimčių, kuriomis itin tiksliai apibūdinamos veiklos, nelaikomos teisių pažeidimais. Šios sistemos esmė- baigtinis teisėtų veiksmų, nelaikomų teisių pažeidimais, sąrašas.
4. Autorių teisių išimtys yra grindžiamos įvairiais pagrindais: svarbiausių teisės principų įgyvendinimu- proporcingumo, neleistinumo piktnaudžiauti teise ir kt., viešuoju interesu, ekonominiais faktoriais ir kt. Neleistinumo piktnaudžiauti teise ir proporcingumo principų taikymas autorių teisėje nulemia tai, jog yra siekiama apsaugoti ne tik kūrėjo, autoriaus ar autorių teisių turėtojų teisėtus interesus, tačiau šių principų pagrindu kartu siekiama garantuoti kūrinių naudotojų, plačiąja prasme- visuomenės interesų įgyvendinimą.
5. Autorių teisių išimtys- tai ypatingi įstatymuose numatyti atvejai, kada visuomenės nariams yra leidžiama pasinaudoti kūriniais be autoriaus, autorių teisių perėmėjo ar turėtojo leidimo ir nemokant autorinio atlyginimo arba mokant teisingą atlygį, kuri įstatymų nustatytas tik kaip kompensacija numatyta už autorių teisių išimtis.
6. Autorių teisių išimtys turi atitikti tiek nacionaliniuose įstatymuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose numatyto „trijų pakopų testo“ reikalavimus.
7. Autorių teisių išimčių taikymo pagrindinis tikslas- išlaikyti proporcingą autorių teisių turėtojų ir visuomenės interesų balansą.
8. Autorių teisių išimtimis skatinama tolimesnė kūryba, panaikinami ekonominės rinkos trukdžiai, saugomi kiti interesai (teisė laisvai reikštis, teisė į informaciją, žodžio

laisvė) neleidžiama įvairiems monopoliams piktnaudžiauti savo teisėmis, saugomas kultūrinis ir istorinis paveldas.

9. Klasikiniai intelektinės nuosavybės pateisinimai buvo pakeisti, norint apsaugoti investicijas ir šios sistemos balansas aiškiai gali išsiderinti dėl daromų nuolaidų intelektinės nuosavybės teisių naudotojams.

10. Šiandieninės autorių teisės yra ekonominės politikos įrankis, kuriuo pirmiausia siekiama materialaus praturtėjimo ir teisingo atlygio investitoriams už jų pirmines investicijas, todėl jos nebelaikomos paskata individualiai kūrybai, kultūriniam progresui.

11. Turėtų būti taikomos skirtingos taisyklės skirtingiems kūriniais: kūrinys, kuriame nėra jokio jo kūrėjo asmenybės elemento, negali būti saugomas taip pat kaip kūrinys, turintis tokį elementą. Tai gali būti įgyvendinama ir trumpesniu apsaugos terminu, nesuteikiant neturtinių teisių, registracijos reikalavimu.

12. Kūrybiškumas turi būti aiškiai atskirtas nuo investavimo apsaugos proceso. Intelektinės nuosavybės teisė turi būti įgyvendinama taip, jog nestabdytų naujų kūrinių kūrimo. Nėra reikalo, kūrėjui, sukūrusį kūrinį, suteikti geresnę poziciją nei kad kūrėjui, kuris dar norėtų sukurti kūrinį.

13. Teisingo atlyginimo teisė gali būti ekonomiškai naudingesnė pačiam kūrėjui nei griežta kontrolė kūrinių panaudojimo atžvilgiu.

14. Nauji išbandymai interesų balansui gimė su naujomis skaitmeninėmis technikos galimybėmis, kurios, viena vertus, leidžia padaryti puikios kokybės ir juolab nemokamas autorių teisių saugomo kūrinio kopijas, kita vertus, leidžia teisių turėtojams susekti ir apriboti tokius vartotojų veiksmus.

15. Skaitmeninės revoliucijos eroje šis svarbus interesų balansas turėtų būti „rekonstruotas“, kaip ir visas autorių teisių ir jų išimčių taikymo mechanizmas. Tam tinkamu pagrindu galėtų būti pagrindinės žmogaus teisės, nes šiuo metu sistema yra praradusi savo teisėtumą.

16. Skaitmeninėje aplinkoje autorių teisių turėtojai turi visas priemones įgyvendinti griežtą kūrinių panaudojimo kontrolę. Tokių priemonių visumą sudaro įvairios techninių apsaugos priemonių, sutartinių susitarimų ir autorių teisių principų kombinacijos. Tokia efektyvi kūrinių panaudojimo kontrolė ypač palanki autoriams, nes tokiu būdu jiems būtų suteiktos visos galimybės pilna apimtimi naudoti ir įgyvendinti savo teises, atgauti investicijas, įdėtas į kūrinių sukūrimą, ir gauti pajamas iš komercinio kūrinių panaudojimo.

17. Didesnės kontrolės suteikimas autorių teisių turėtojams dėl kūrinų panaudojimo skaitmeninėje aplinkoje nesąlygos didesnės naudos pačiai visuomenei. Kaip kad autoriams reikalinga apsauga, intereso į laisvą informacijos srautą pagrindu vartotojams turi būti suteikta teisė naudoti teisėtai įsigytas kūrinių kopijas, atitinkamais atvejais net ir be autorių teisių turėtojo sutikimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 28-1125.
3. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2, 4, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 22, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 51, 53, 54, 56, 57, 61, 65, 72 straipsnių, VI skyriaus ir priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2006 10 31, Nr. 116-4400.
4. Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Marakešo sutarties „Dėl Pasaulio Prekybos Organizacijos įsteigimo protokolas // Valstybės žinios. 2001. Nr. 46-1620. Ratifikuota 2001 m. balandžio 24d. įstatymu // Valstybės žinios. 2001. Nr. 46-1619.
5. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-988. Konvencija ratifikuota Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos ratifikavimo // Valstybės žinios. 1996. Nr. 55-1291.
6. Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis // Valstybės žinios. 2001. Nr. 32-1060. Ratifikuota 2001 m. kovo 13 d. Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties ratifikavimo // Valstybės žinios. 2001. Nr. 32-1056.
7. 1991 m. gegužės 14 d. EB Tarybos direktyva 91/250/EEC dėl teisinės kompiuterių programų apsaugos.
8. 1993 m. spalio 29 d. Tarybos direktyva 93/98/EEB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos terminų derinimo.
9. 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo.
10. Kasperavičius Petras, Žilinskas Vytautas. Intelektinė nuosavybė ir jos apsauga. Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla, 2004
11. Matulevičienė Nijolė Janina. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo, mokslinių tyrimų ir informacijos tikslais//Jurisprudencija, 2004. T. 55(47); 46-56.
12. Usonienė J. Autorių teisės civilinėje apyvartoje: daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
13. Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
14. PINO sutarčių komentarai. Vilnius: Phare, 2001
15. Burrell R., Coleman A. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge: University Press, 2005

16. Desbois H. Le droit d'auteur en France. Dalloz. 1978
17. Hugenholtz P. Bernt. The Future of Copyright in a Digital Environment. The Hague: Kluwer Law International, 1996.
18. Hugenholtz P. Bernt (red.) Copyright and Electronic Commerce. Legal Aspects of Electronic Copyright Management. London: Kluwer Law International, 2000.
19. Makeen Fouad Makeen. Copyright in a Global Information Society. The Scope of Copyright Protection Under International, US, UK and French Law. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
20. Sherman Brad, Bently Lionel. The Making of Modern Intellectual Property Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
21. Torremans L.C. Paul. Copyright and Human rights. Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. The Hague: Kluwer Law International, 2004
22. World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on copyrights and related rights, tenth session, Geneva, June 23 to 27, 2003: “ WIPO study on limitations and exceptions of copyright and related rights in the digital environment”.
23. Geiger Ch. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union. IIC 2006 Heft 4.
24. Dusollier Séverine. Exceptions and Technological Measures in the European Copyright Directive of 2001 - An Empty Promise. IIC 2003 Heft 01.
25. Lepage Anne. Overview of Exceptions and Limitations to Copyright in the Digital environment. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001396/139696E.pdf>
26. Hugenholtz P. Bernt. Caching and Copyright: The Right of Temporary Copying. E.I.P.R. 2000, 22(10), 482-493.
27. Khan B. Zorina. Intellectual Property and Economic Development: Lessons from American and European History
http://www.iprcommission.org/papers/pdfs/study_papers/sp1a_khan_study.pdf
28. Herman Cohen Jegoram. Restrictions on Copyright and their abuse. E.I.P.R. 2005, 27(10), 359 – 364.
29. Autorių teisių ir gretutinių teisių apribojimo, susijusio su kūrybiškumo atgaminimu asmeniniais tikslais, kompensavimo mechanizmo įgyvendinimo pasekmių tyrimo ataskaita. Vilnius, 2003 m. gruodžio 9 d. http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/AUTORIU_ataskaita.pdf

Interneto nuorodos

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1988/Ukpga_19880048_en_4.htm
http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpialtext.htm

<http://www.gesetze-im-internet.de/urhg/index.html>
<http://www.ivir.nl/legislation/nl/copyrightact.html>
<http://www.fipr.org/copyright/guide/netherlands.htm>
http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/Copyright_IssuesandReviews_CopyrightAmendmentBill2006
<http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/RWP24B81ED676EE838BCA2571B100066F7F#4>
<http://www.comlaw.gov.au/ComLaw/Legislation/Bills1.nsf/framelodgmentattachments/AB9A6FF9AA316C8ACA25721000039342>
<http://scimago.ugr.es/file.php?filefile=/1/Documents/JASIST-01b.pdf>
<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/lit.htm>
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2=
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19841
<http://www.oefre.unibe.ch/index.htm>

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 214 (10) straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2000. Nr. 56-1669.

JAV Aukščiausiojo Teismo byla Sony Corp. v. Universal City Studios, Inc. 464 U.S. 417 (1984), <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=464&invol=417>

JAV Apeliacinio Teismo byla *Arica Institute, Inc. v. Helen Palmer* 970 F.2d 1067 (1992). <http://www.copyright.gov/fls/fl102.html>

JAV Aukščiausiojo Teismo byla Campbell v. Acuff-Rose, 510 U.S. 569 (1994). http://www.louandy.com/CASES/RTC_v_Netcom.html

JAV Aukščiausiojo Teismo byla *Harper and Row Publisher v. Nations Enterprises*, 471 U.S. 539 (1985).

JAV Aukščiausiojo Teismo byla Sony Corporation v. Universal City Studios 464 USC 417 (1984).

JAV Devintosios apygardos Apeliacinio Teismo byla *A&M Records, Inc. v. Napster, Inc.* 239 F.3d (2001).

JAV Aukščiausiojo Teismo byla *MGM Studios, Inc. V. Grokster, Ltd.* 545 U.S. 913 (2005).

SANTRAUKA

Autorių teisės nėra absoliutinės teisės ir yra ribojamos apimtimi, apsaugos terminu ir būdais, kuriais jos gali būti įgyvendintos. Visi šiuolaikiniai autorių teises reglamentuojantys autorių teisių įstatymai numato nuostatas dėl tam tikrų ypatingų aplinkybių, kuomet neautorizuotas autorių teisių saugomo kūrinio panaudojimas nėra laikomas autorių teisių pažeidimu. Tokiais atvejais įstatymo leidėjas prioritetu laiko ne autorių teisių turėtojo, o kitų asmenų interesus. Autorių teisių išimtys yra grindžiamos įvairiais pagrindais: svarbiausių teisės principų įgyvendinimu- proporcingumo, neleistinumo piktnaudžiauti teise ir kt., viešuoju interesu, ekonominiais faktoriais ir kt., tačiau iš esmės teisių išimčių tikslas yra vienas- proporcingo teisių turėtojų ir vartotojų intereso balanso išlaikymas. Tačiau skaitmeninės revoliucijos eroje šis svarbus interesų balansas turėtų būti „rekonstruotas“, kaip ir visas autorių teisių ir jų išimčių taikymo mechanizmas. Šiandieninės autorių teisės yra ekonominės politikos įrankis, kuriuo pirmiausia siekiama materialaus praturtėjimo ir teisingo atlygio investitoriams už jų pirmines investicijas, todėl jos nebelaikomos paskata individualiai kūrybai, kultūriniam progresui.

Nauji išbandymai interesų balansui gimė su naujomis skaitmeninėmis technikos galimybėmis, kurios, viena vertus, leidžia padaryti puikios kokybės ir juolab nemokamas autorių teisių saugomo kūrinio kopijas, kita vertus, leidžia teisių turėtojams susekti ir apriboti tokius vartotojų veiksmus. Tačiau didesnės kontrolės suteikimas autorių teisių turėtojams dėl kūrinio panaudojimo skaitmeninėje aplinkoje nesąlygos didesnės naudos pačiai visuomenei. Kaip kad autoriams reikalinga apsauga, intereso į laisvą informacijos srautą pagrindu vartotojams turi būti suteikta teisė naudoti teisėtai įsigytas kūrinio kopijas, atitinkamais atvejais net ir be autorių teisių turėtojo sutikimo.

Dabar įmanoma tokia situacija, jog kombinacija iš skaitmeninių teisių valdymo sistemų, teisinių normų dėl draudimo pašalinti technines apsaugos priemones, sutartimis įtvirtinamo teisių išimčių netaikymo, gali sudaryti neįveikiamą kliūtį ar iš viso pašalinti galimybę mokslininkams, tyrinėtojams, autoriams, mokytojams, studentams ir vartotojams rasti, cituoti ar kitaip sąžiningai pasinaudoti autorių teisių saugoma informacija.

Skaitmeninė revoliucija yra stimulus keisti dabartinę sistemą. Naujoji autorių teisių išimčių sistema turėtų būti labiau lanksti, plačiau taikoma ir turėtų būti grindžiama vartotojų teisėmis.

SUMMARY

Copyright is not absolute and it is limited in scope, duration and the ways in which it can be enforced. All modern copyright laws provide the provisions of certain circumstances in which copyright will not be infringed by the unauthorised reproduction or presentations of a copyright work. This means that the legislature has decided to prioritise some other interest over the interests of the copyright owner. There are several reasons to restrict the scope of copyright, but all of them are designed to maintain a balance between the rights of copyright holders and users. The copyright exceptions are based on fundamental principles of law, on public interest, on economic factors. But in the era of digital revolution the balance between the copyright holders' and society's interests needs to be „recasted“ or even reconstructed. Today copyright mostly is used as an instrument of economic policy and its primary goal is now material enrichment or rewarding investors, it doesn't have rather than the encouragement of individual creation.

New challenges came with new digital possibilities which, on the one hand, allow the making of perfect free copies of copyrighted works, on the other hand, they permit right- holders to detect and limit such reproduction. But there is no reason to think that giving copyright owners greater control over the reproduction and use of their works in the digital environment will result in a greater benefit to the public because as much as creators need protection, users must be able, in the interest of the free flow of information, to make use of lawfully obtained copies of works including, in certain well-defained circumstances, the capacity to make limited uses of those works without the consent of the right holders.

The possible combination of electronic fences via the use of „rights management systems“, anticircumvention - legislation, contract law may effectively reduce or eliminate the ability of researchers, authors, critics, scholars, teachers, students and consumers to find, to quote or otherwise make fair use of information.

Digital electronic revolution is the best incentive to change the present system of copyright exceptions. The new system of copyright exceptions should be based on flexibility, workability and user rights.